

IZENET A MÁSVILÁGBÓL

**ELBESZÉLÉS
A MAGYAR SZABADSÁGHARC IDEJÉBŐL**

**IRTA
TEVELI MIHÁLY**

**BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1907.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-340-3 (online)
MEK-18558

TARTALOM

I.

A haza oltárára.

II.

Rossz csillagok járnak.

III.

Veszedelmes kaland.

IV.

A család becsülete.

V.

Sukorónál.

VI.

Lovagias ellenség.

VII.

A jó rokon.

VIII.

Utasítás szerint.

IX.

Mi volt az öreg Pariz-Pápaiban?

X.

Csere.

XI.

Az utolsó vallomás.

XII.

Leszámolás.

XIII.

Megbocsátunk.

I. A haza oltárára.

Itt-ott már gyújtó villámokat szórtak a vésszel terhes felhők, melyek 1848-ban hazánk fölé tornyosultak. Nyugtalanító hírek korbácsolták föl a szenvedélyeket s a legkomolyabban gondolkodó hazafiak is tartottak tőle, hogy egyszerre csak ellenünk szegzik a szélrózsa minden irányáról az ágyúkat. Hiába mentek V. Ferdinánd kéziratái a budai, szebeni, temesvári, péterváradai és zágrábi főparancsnokságokhoz, hogy az ország összes katonasága a magyar hadügyminiszternek engedelmeskedjék, a horvát, szerb, oláh és tót pártütés nyugodtan folytatta ellenünk a titkos aknamunkát. Ha az felrobban egyszer! Jellasics egész nyugodtan hordatja szét a varasdi szép Drávahídat s a Károlykaszárnya horvát katonái vígan éltetik Jellasicsot.

A magyar kormány tovább nem nézhette tétlenül az eseményeket. Május 19-én Szemere Bertalan, akkori belügyminiszterünk aláírásával felhívás jelent meg a megyékhez, városokhoz és kerületekhez, melyben «a haza minden igaz fia felszólíttatik,» hogy áldozzon a haza oltárára. «Felszólítunk mindenkit, hogy hallja meg a haza és a nemzet esdeklő hangját és ami áldásaiban annak részesült, azokból juttasson a hazának is... Szóljanak a szívhez, az észhez; s épp úgy zörgessenek a szegény, mint a dús ajtaján, mert a hazának egyenlőképpen fia mindenik... Elfogadtatik készpénz, drága érc, fegyver, gabonanemű, posztó, vászon és minden, mi könnyen pénzzé tehető. Kölcsön is szívesen elfogadtatik...»

A kormány segélykérése mozgásba hozta az egész országot. Talán regének, a legszebb tündérregének fogod képzelni, késő kor gyermeke, azt, ami erre a felhívásra történt.

Nem rege ez; igaz valóság!

...Dombos községében is kiszegelte a bíró a kormány felhívását. S másnap megalakult a bizottság, hogy összegyűjtse a föld népének filléreit s beszállítsa a megye székhelyére, Szegszárdra.

Ezen tanakodik éppen a községháza udvarán az a két férfiú, akik a tanácssteremből kijövén, egyenesen a ház mögött elterülő kert felé igyekeznek. Az öregebbik, Dombos községének érdemekben megőszült esperesplébánosa, minden második lépés után megállva, arcáról gyöngyöző izzadságát törli s közben erős fejbólintással felel a mellette haladó jegyző fejtegetéseire.

- Lesz elég katonaságunk, mond a jegyző, sok szép szál legény sorakozik községünkben is a zászló alá s legyűrjük a horvátot, meg a rácot. Azt hiszi, esperes úr, nem úgy érez-e egész Magyarországot?

Erre már megszólalt az esperes:

- Az egész ország? S velünk tart-e az egész ország? Hát a tótok, hát a szerbek? Nem olvasta kedves barátom a Pesti Hírlapot. Csak a nagykikindai kegyetlen mézszárlást említem, mikor a felbőszült tömeg: Üssétek agyon az urakat! Vesszen minden magyar! kiáltással rontott neki minden kaputos embernek. Az egyik városi tanácsosnak holttestét is megcsonkították s fazékkoronát nyomtak a fejébe; egy másik városi tanácsosnak a fejét meg ganajos mocsárba dugták. Ott fulladt meg. Ilyen szenvedélyek dolgoznak ellenünk az országban. Nem olvasta?

- olvastam, hogyne olvastam volna! Majd rend lesz itt nemsokára, csak együtt legyen a pénz, meg a sereg. Ad vocem sereg, tetszett már hallani, Kardos is beáll honvéddnek.

Erre már igen erősen megrázta ősz fűrteit az esperes s miközben a lugas padjára leült, mind a két tenyerével ráütött az előtte álló malomkőasztalra.

- De ezt már nem engedjük meg. Egy hónapja csak, hogy elvette Margitot, nem szabad itt hagynia fiatal feleségét. Mi lesz már a mi szegény uraságunkkal, kinek annyi hálával tartozik a község. Tavaly ilyenkor meghalt Vértesné, februárban Vértest szőlította magához a teremő, most meg a veje is elmenjen a puskatűzbe! Ezt nem engedem meg; én nem engedem meg!

Szinte tűzbe jött az aggastyán arra a gondolatra, hogy az a házasság, melyet ő ütött nyélbe olyan gyorsan korai özvegységre juttassa a boldogult jó barátjának, Vértesnek egyetlen lányát. Szegény Vértes! Mikor már érezte, hogy utolsó perceit éli, magához kérette az esperest, megadta beleegyezését a frigyhez azzal a kikötéssel, hogy halálától számítva egy hónapra meglegyen az esküvő, nehogy a nagy birtok hozzáértő gazda nélkül maradjon.

A házigazda odanyújtotta dohányzacskóját a vendégének.

- Tessék rágyújtani, esperes úr, jobban esik a beszélgetés.

- De már jó lesz talán kímélnem a gyomromat, mindjárt ebéd ideje lesz. Szegény Vértes, az volt a szavajárása mindig, hogy délelőtt egy pipa jobban megárt, mint délután tíz. Hogy vigyázott magára! Csak addig akart élni, míg Margitja férjhez megy és Laci fia ügyvéd lesz. S nem adatott megérnie!

A jegyző azonban erősen fújta a füstöt s mintha révedező tekintete keresne valamit. Úgy látszik megtalálta.

- Igaz, azt akartam kérdezni, hol fogadjuk az adományokat?

- Talán itt a községházán, felel az esperes. Jó is lesz délután kidoboltatni, hogy lehetőleg egy nap alatt hozza el ki-ki, amit fel akar ajánlani.

A jegyző éppen felelni készült, mikor egy fiatal ember nyitott be a kert ajtaján s egyenesen a lugas felé tartott. Derék szál fiú volt; izmos testalkata, széles válla és hatalmas lépése csak úgy duzzadt az erőtől. Senki sem hitte volna felőle első látásra, hogy még tanuló. Gyönyörű újfundlandi kutya lépeget utána, ragyogó tekintetével kísérve gazdája minden mozdulatát, mintha őrizni akarná.

- Vértes Laci jön, súgta oda a jegyző vendégének.

Mind a ketten meleg köszöntéssel fogadták a fiút, mindegyik maga mellé akarta ültetni; míg végre Laci úgy segített magán, hogy a szomszéd almafa alól hozott magának széket s odaült harmadiknak az esőverte, poros malomkőasztalhoz. A Huszár pedig ugyancsak huszárosan megállt a gazdája előtt, s nem igen védekezett a szemébe fújt dohányfüst ellen. A jegyző nagyon szeretett vele tréfálni s ha nem röstelte volna még rá is ült volna. Ez a hű újfundlandi volt egy ideig a beszéd tárgya s csak mikor tizenkettőt ütött a toronyóra, akkor tért át Laci odajövele céljára:

- Sógorom küldött esperes úrhoz, meg a jegyző úrhoz azzal az izennel, hogy a gyűjtőbizottság számára tessék lefoglalni a mi nagy, vasajtós termünket. Azt úgy el lehet zárni, hogy onnét el nem veszhet semmi.

- Derék fiú vagy te, Laci, vágott közbe az esperes és meleg szeretettel vonta magához. Hanem igaz, hogy a sógorod is fel akar csapni huszárnak?

- Akarni akar. Úgy sajnálom szegény Margit nénémet! - S még ő is biztatja, hogy csak menjen; pedig éppen ma reggel is megleptem, amint könnyeit törölgette férje arcképe előtt. Ha meg tudnám váltani boldogságukat, életemet adnám értük. Sohasem hittem volna, hogy olyan derék, jószívű ember az a Kardos Zoltán. Mikor még gazdatisztünk volt, nem nagyon

rajongtam érte, mert azt hittem, hogy szorgalmával s udvariasságával csak boldogult atyám kegyét hajhássza; most már látom, hogy mindkét tulajdonság természetében gyökerezik.

- S ha mégis elmenne sógora harcolni a hazáért? - kérdi a jegyző kíváncsi tekintettel.

- Annak majd elébe vágunk, - mond a fiú élénk taglejtéssel. Látszott rajta, hogy ez a gondolat uralkodik most egész lényén. Egyben fölkelte székéről s miután a gyűjtőbizottság jelenlévő két tagja a bíró nevében is beleegyezett abba, hogy másnap reggel nyolc órakor megkezdik működésüket a Vértes-kastélyban, eltávozott.

Délután kidobolta a kisbíró a gyűjtőbizottság megállapodását s másnap nyolc órakor már ott ültek mind a négyen a vasajtós ódon terem közepén felállított asztalnál.

A falu keleti hegylejtőjén, minden egyéb lakóháztól kényelmes távolságban áll Vértesék ősi kastélya százados hársfák övezte nagy terület közepén. Erős kőfal zárja el az utca felé eső részén, míg a hegyoldal felé paradicsomi ligetnek vésszel, viharral dacoló tölgyfái bólingatnak, mintha helyzetükkel való megalégedésüket fejeznék ki. Valósággal nagyúri társaság a falu ákácfaíhoz képest, s az az előnyük is megvan többi társuk fölött, hogy csendjüket nem zavarja az utca zaja.

Már hét óra óta zarándokol a falu népe a kastély felé. Vasrácsos kapuja alig bírja már el a neki támaszkodó, rákapaszzkodó legények terhét. Még a kapuoszlopok tetején nyelvét öltögető oroszlánok mellé is felsegítettek egy-egy inasgyereket, ami a Huszárnak nem nagyon tetszhetik, mert ugyancsak dühösen ugatja meg őket. Úgy tetszik, mintha az a miniszteri körirat munkaszünetet rendelt volna, mert úgyszólván az egész falu ott tolong. Hanem a két gyerek lekotródott magas talapzatáról, mikor látták, hogy a főtisztelendő úr jön. Valamivel nyolc óra előtt tisztességtudóan köszöntve eresztették át sorfalaik között az agg esperest, aki ugyancsak elfáradhatott, míg megtette az utat a plébániától odáig, mert a kapu előtt pihenőt tartott előbb, miközben végigjártatta jóságos tekintetét hívein s csak azután rángatta meg a csengetyűt. Máskor a cselédek eresztik be a vendéget, ha véletlenül be volt zárva az ajtó; ami ugyan ritkán esett meg, most azonban Kardosné, a ház úrnője jött az esperes elé.

A nap sugárcévéi éppen átszűrődtek az udvar közepén díszlő platánfák lombján s aranyfényvel övezték Kardosné asszonynak kedves alakját. A falu Margitkája, a Vértes-család szemefénye most bájosabb volt mint valaha. Míg öccse, Laci, atyjának termetét örökölte, addig Margit édes anyjára ütött. Karcsú alakja, nyílt homloka, a halánték körül göndörödő hajfürtjei nem egyszer juttatták eszébe az öreg Vértesnek azt a rég eltűnt kort, mikor még az ő életpárjának varázsa szépítette meg előtte a valót.

- Hozta Isten, esperes úr, már alig várjuk. Pedig mondtam Zoltánnak, küldje le a hintót.

- Megtiltottam neki egyszersmindenkorra, elbír még a két lábam s per pedes apostolorum mégis csak biztosabb, mint azzal a két tüzes sárkánnyal.

Margit még odafordult örökre derült arcával a várakozó néphez, s kérte, legyen még kis türelemmel, azután bevezette vendégét. De nemsokára visszatért, kinyitatta a kaput s édes kedvteléssel nézte, amint betódúlnak az udvarra. A platánfáktól balra kanyarodva özönlött a tömeg a kastély első, hosszabb szárnyához, melynek széles, oszlopos folyosójáról nyílt a bejárat abba a vasajtós nagy terembe, ahol a bizottság együtt volt.

A nagy tömeg láttára az a gondolata támadt Zoltánnak, hogy jobb volna, ha a nagy asztalt kivinnék a folyosóra s ott fogadnák el az adományokat. Úgy lőn. Az esperes nagy karoszékeben elnökölt, mellette jobbról a bíró és a jegyző foglaltak helyet, míg a bizottság negyedik tagja, Zoltán állva maradt.

És odajárultak sorban a haza oltárához.

Először egy jómódú gazda vált ki a tömegeből, oda lépett a folyosó első lépcsőjére, levette kalapját s így szólt:

- Tekintetes uraim! Én volnék az első a faluban, akinek az Úr Isten megengedte, hogy ide hozzam, amit nélkülözhetek. Fiam beállt huszárnak, küldöm utána az egyik pár lovamat. Éljen a haza!

Kalaplengetve, kendőlobogtatva éltette a nép a hazát.

Mikor pedig a falu Margitkája megszorította a gazda kezét, egy szem sem maradt szárazon. A mély csend megrezentette a legnyersebb szív húrjait is.

A faluvégi molnár állt azután a bizottság elé. Tíz köböl rozsot küld a nemzet katonáinak. Bejegyezték ezt is. A ház úrnője szeretettel nyújtá neki kezét, amit a molnár kézcsókkal viszonzott. A falu egyszerű népe pedig éljenzett. S ezekben az éljenekben a honfibanat és lelkesedés tört magának utat.

Sokan, nagyon sokan következtek. A bizottság alig győzte feljegyezni. Volt aki csak egy pengő forintot tett le Zoltán kezébe; egy lakatos inas ugyanazt a négy krajcárt adta át, melyet előtte való nap a jegyzőtől kapott borraivalóul. Neki is kijárt a kézszorítás. Olyan gyengéd kézzel nem érintkezett még talán egész életében maszatos tenyere.

Amint egymásután felajánlják nélkülözhető vagyonkájukat, egyszerre csak borjúbégetés hallatszik a bejárat felől.

- Nini a Kati néni! - hallatszik mindenfelől.

- Talán csak nem akarja itt hagyni ezt a borjút?

De bizony úgy történt. Oda húzta magával a megrökönyödött állatot a sokaságon keresztül a lépcsőhöz, végén fogta a kötelet, hogy közelebb férhessen az asztalhoz, aztán megtörölte köténye csücskével az arcát és valósággal szónokolt:

- Tekintetes Uraimék! Ez a borjú az egész vagyonom, ezt hoztam el, mert egyebet nem adhatok.

Margit, aki eddig az emberek felé fordultan állt, odahajolt a bizottsághoz; talán azért, hogy észrevétlenül törölhesse szeme könnyét, de az is lehet, hogy csak szívéen akart könnyíteni ezzel a sajnálkozással.

- Szegény asszony!

Mikor Zoltán látta, hogy a bizottság ingadozik, vajjon elfogadja-e az ajándékot, odaszólt latinul a bizottsághoz:

- Vivat!

Vértes Laci, aki eddig a nagyterem háttéréből szemlélte ezt a legszebb színdarabot, kijött a bizottság elé s Kati néni felé fordulva kijelenté, hogy ennek a derék asszonykának élte fogytáig való megélhetést biztosít, ha majd átveszi nagybátyjától atyai örökségét, a fejmegyei Kérész-Pusztát. Kati néni kezét akart csókolni az ifjúknak, s mikor az nem engedte meg, legalább a tekintetes asszonyt csókolta meg, hanem azt azután alaposan.

Délben szünetet tartott a bizottság. Margit a világért sem engedte volna őket haza; jobban esik együtt örülni, együtt vigasztalódni. Délután folytatták a munkát, és meg lehettek vele elégedve; a falu kitétt magáért. Ha mindenütt ennyi sikerrel gyűjtenek, akkor nem lát szükségét a szorongatott haza.

De mégis legszebb volt a befejezés.

Mikor már nem jelentkezett senki, fölkel az esperes, odafordult a közönség felé s megköszönte Tolna vármegye nevében Dombos hazafias közönségének áldozatra készségét s egyben felajánlotta a nemes célra azt az 500 pengő forintot, amelyet a vakok intézete számára tett félre azzal a hozzáadással, hogy ha az ország sorsa jobbra fordul, eredeti rendeltetése helyére jusson a pénz. Nagy összeg volt az abban az időben! A bíró és jegyző egyenkint 200 pengő forinttal járultak a már szépen összegyűlt adományokhoz.

Kardos Zoltán, a vidék leggazdagabb földes ura, 2000 forintot tett le azonnal az asztalra.

- Én pedig, szólt utolsónak felkelve Margit legdrágább kincsemet ajánlom fel szeretetem zálogául: mindkettőnknek jegygyűrűjét s ha Zoltánom visszatér a népverő csatákból, 5000 forinttal váltom ki a két gyűrűt; ha pedig ott marad áldozatul...

Többet nem mondhatott, elfojtotta szavát ölelése öccsének, aki csak ennyit mondott:

- Ne félj, nem marad ott.

Neki is volt felajánlani valója, bár nem nyilvánították még nagykorúnak, de azt csak ő tudta, meg a jó Isten...

II. Rossz csillagok járnak.

Beszállították a nemzeti adományokat a megye székhelyére, onnét Pestre. Jöttek azután a verbunkosok; úgy illett az a vereszsinóros kávébarna attila a legényekre, a kék nadrág meg ugyancsak feszült rajtok! Szükség volt minden fegyverforgató karra. Az otthon maradottak meg hadd takarítsák be a mezőről, amit lehet, mert rossz csillagok járnak.

A zágrábi Katarina-téren már kipróbálják a horvát ágyúkat, egyelőre ugyan csupán Jellasics tiszteletére, ám ennyi lövésből kitelt volt egy kis ütközetre való is. Karlócánál, a Fruska-Góra lábánál elterülő tágas mezőn már hadgyakorlatoznak a szerb felkelők; Hrabovszky mindjárt alkalmat is adott nekik vitézségük kipróbálására. Alaposan megtanította őket az engedelmességre. Ott volt az első puskaropogás. Weinhengst hadnagy, a hős szepességi fiú, az első halottja a szabadságharcnak.

Sorban következett azután a többi.

...Szeptember első felében vagyunk. Az esti órákban hatalmas vihar kerekedett. Úgy végig sivitott a szél a dombosi kastély fölött s úgy megrázta fent a nagy kertnek hársfáit, mintha csak jelképezni akarná azt a nagy szélvészt, amely a nemzet életfáját rengeti. A hold csak néha mert kitekinteni a száguldozó felhőtakarók mögől s kísérteties fénye éppen beleillett az összhangtalan zúgásba, recsegésbe, ropogásba, melyen át csak elvétve volt hallható a két templomtoronyból a falun végigszárnyaló esti harangszó. A kastéllyal szemben, a teknyőformájú falu nyugati lejtőjén álló plébánia-templom mélyszavú nagy harangja éppenséggel nem bírt érvényesülni; míg az urasági fogadalmi-templom vékony csengése még úgy, ahogy megmutatta, hogy versenyre képes a széllel.

Komor, zord őszi hangulat nehezedett a természetre. Egy-egy beteges levél már le is kívánczozott a fáról. Legalább nyugta lesz a fűben. A kertésznek faszindelyes házacskájára ott a nagy pince bejáratánál is ugyancsak ráijeszt a szél; mintha behúzta volna nyakát, úgy áll ott a két gesztenyefa között. Egyetlen szobájában kis mécsvilág pislogat. Mikor azonban megkondul a szomszéd fogadalmi-templom harangja, azt is eloltják ott benn. Lakója pedig, az öreg kertész, kijön a házikó elé. A hold kíváncsian nézi meg görnyedt alakját, vagy talán segíteni akar neki, hogy könnyebben megtalálhassa a létrát, mely a jobboldali gesztenyefához van támasztva. Azzal a létrával a vállán néhány lépést előre megy Márton bácsi s megáll a széles út végén, mely a kastély felől kanyarodik a Sánchnyereg felé. Hetven esztendő nyomja ugyan vállát - vitéz inzurgens volt annak idején - a létrát azért mégis elbírja. De sehogy sem fér a fejébe, miért kell neki most ilyen időben az uraságra várakoznia.

Márton bácsi azonban engedelmes szolga, sohasem ellenkezik, nem kíváncsiaskodik ott, ahol csak szót kell fogadni. Vagyon is nagy becsületben az uraság előtt. Úgyszólván semmi dolga sincs már, csak a két őzet etetni ott a Sánchnyereg szállásán. A kert nem díszkert, ott ugyan kevés a munka; ha kedve telik az ójtásban, nyesegetésben, azt megteheti, de parancsolni nem parancsolja neki senki. Hűséges szolgálatáért nyugalmát élvezzi.

Amint így töprenkedik Márton bácsi, három alak homályos körvonalai bontakoznak ki a kertbe vezető nagy lépcső táján. Ők azok, akiket várt: Kardos Zoltán, neje, meg sógora.

- Egyedül van, Márton? - kérdi Kardos.

- Tudtommal egyedül, ilyenkor nem igen mutatkozik itt emberi lény. Tessék parancsolni velem.

Most már igazán nem tudta, hányadán van, mit jelentsen ez a társas látogatás.

- Jöjjön csak velünk, fölme gyünk a sáncnyeregre.

- A sáncnyeregre?

Ő ment elül. A kertész-házikótól tíz lépésnyire a hegyoldal felé pár gazzal benőtt lépcsőfokon vezette az uraságot. Ugyancsak ügyelniök kellett az útra, mert nem esti sétára készültek, még nappal is csak Márton bácsi nagy csizmájának való járás az. Mikor körülbelül a házikó magasságában voltak, balra kanyarodott fel egy ösvény a mogyoró- és galagonyabokrok között, melyek alatt kis forrás csörgedeztetti kristályvizét. Emellett haladtak nagy óvatossággal s még úgyis beléjük kapaszkodott egy-egy galagonyaág. Márton bácsi gondolataiba elmerülve, lehajtott fővel ment elül, meg-megsimogatva jobbjával ősz szakállát. Már derengett lelkében és szinte összeborzadt rá. A gyalogösvény végén embermagasságnyira ötszörös dróthuzalhoz érkeztek. Körülbelül egy holdnyi területet övez a drót és csak azért, hogy a két őzike onnét el ne szökjék. Féltett kincse az az uraságnak. Éppen ott az ösvény végén van a drótkerítés ajtaja, melynek kulcsát Márton mindig zsebében hordja. Kinyitotta a függőlakatot s bementek mind a négyen. A terület közepén gyönyörű tisztás volt; ezen keresztül vágtak, itt nem zavarják meg a két állatka nyugalma t, azok oldalvást a cserjék közt szoktak hál ni. Zavartalanul legelészhetnek nappal, ilyenkor pihennek.

A tisztás végén emberi kéz emelte magas, nyeregalakú töltés kezdődött, de oda már nem kellett felmenniök, annak tövében van az itatómedence, melybe a nyeregsánc önti vizét. Ezt a medencét kereste Zoltán.

Megálltak, Márton odatámasztotta a nyeregsánchoz a létrát és várt, mi kezdődik meg.

Az kezdődött, hogy Zoltán az öreg kertészhez hajolva felszólította, esküdjék meg, hogy sohasem árúlja el, amit most hall és lát.

Márton bácsi ünnepélyesen megesküdött.

- Boldogult apósom, - mondá Kardos Zoltán, - lepecsételt írást adott át nekem halálos ágyán. Szónélkül tette, megbízott bennem. Az volt ráírva a külsejére: *Csak ellenséges támadás esetére bontandó fel.* Most elérkezett annak is az ideje. Isten óvja meg hazánkat nagy csapástól. Híre jár, hogy a horvát lázadók áttörtek a határon. Már jönnek rabolva, pusztítva. Mint az éhes farkasok vetik magukat a lakóházakra. Hallottam, hogy ilyen úton-módon kell pótolniok nyomorúságos zsoldjukat. Felbontottam tehát az írást, mely ide utasít engem ehhez a helyhez; azt mondja, itt a föld mélyében rejtsem el legdrágább kincsemet. Hallgasd meg Laci sógorom, mire kérlek, ha én már nem leszek köztetek és szükségtel lesz erre a rejtékhelyre. Ide jöttök, Márton felemeli majd ezt a medencét és feltárul előttetek a mélység. Oda rejtjed el legdrágább kincsemet, az én jó Margitomat, továbbá ami arany és ezüst drágaságunk van, meg irományainkat is, különösen pedig azt a kötelezvényt, mely 60.000 forintról szól. Nagybátyád, a Kérész-Pusztá tulajdonosa tartozik vele. Ismered az ügyet. Ha most január elsejéig meg nem fizeti, a tied lesz a pusztá. Érdekedben áll, hogy vigyázz az írásra.

Laci nagy érdeklődéssel hallgatta a rejtélyes dolgokat s alig várta, hogy megnyílják a mélység. Margit már lent olvasta atyjának parancsát.

- Márton, fogjon hozzá, vegye el helyéről a medencét.

Márton hozzáfogott a munkához. Mindenekelőtt egy ott készenlétben fekvő nagy fadugót illesztett be a nyeregsánc vízcsövébe, aminek az lett az eredménye, hogy a víz vagy tíz lépésnyire attól a helytől buggyant elő.

- Erre nem is gondoltam; mégis csak okos ember maga, Márton, - mondá Kardos.

A kertész felemelte a medencét, mely alatt nem egészen véletlenül egy rozsdás, de jó erős kertészkes feküdt. Ezzel elkaparta a földet, minek következtében két széles, egymás mellé

illesztett deszkára bukkant, azokat nagynehezen kihúzta és megnyílt a körülbelül három méternyi üreg, melynek kúp-alakját szépen megvilágította a zsinóron lebecsátott égő gyertya. Beleállították a létrát és Kardos lement. A kertész világított neki. Mikor leért, vasajtó előtt állott. De hiába nyomta a kilincset, nem nyílt ki. A leírás szerint az ajtó gombját kell először félretolni, csak azután nyitható ki. A baj azonban az volt, hogy húsz-harminc gomb szegélyezte köröskörül az ajtót s nagyon soká tartott volna, míg az igazit megtalálta volna, ha a kertész fel nem világosítja, hogy az ajtó jobb sarkánál lévő kell helyéről balra mozgatni. Mártonnak találékonyságától megrezsent mind a három. Honnét tudja ez? Hátha elárúlja őket? Szinte megállt munkájában Zoltán, amit a kertész észrevevén, suttogó hangon felvilágosította őket, hogy tíz évvel azelőtt lent járt a tekintetes úrral s csak azért nem szólt előbb, mert esküje tiltja.

Ez a válasz megnyugtatta őket. S minthogy lent gyertyára volt szükség, lehívta Zoltán a kertészt is, míg Margit és öccse fent őrt álltak. Bár meglepetéstől nem kellett tartaniok; azt a bozótot nem keresi fel senki, még nappal sem.

Az ajtó megnyílt. Fullasztó pinceszag ütötte meg orrukát a szinte légtől mentesen elzárt helyiségben. Mikor a fagygyertya reszkető fénye végigvibrált a sötétségben, megkönnyebbült Zoltán szíve. Hiszen ez nem pince! Itt akár lakni is lehetne. Fehérre meszelt boltozatról nagy háromkarú csillár csüngött le, kockakővel kirakott padlózata közepén hatalmas szőnyeg terült el s oldalt széles kerevet állt három nádból készült karosszék társaságában. Még szekrény volt bent a végén egy ember nagyságú falmélyedésben. Kemény tölgyfából készült.

A kertész kívánságára elmozdították helyéről, s ime, hús esti levegő töltötte meg egyszerre a termet.

A kertész megmagyarázta az okát.

- Fent a kőrakások, számartövis, csalán s egyéb dudva között van ennek a sikátornak a szelelőnyílása. Tíz évvel ezelőtt én tettem rá azt az éktelen alakú mészkövet, oldalt kis nyílást hagyva, hogy meg ne poshadjon itt minden. Nagy esőzések idején víz is csurog oda, a lejtős sikátoron át azután a nagy pincénkbe szivárog, a falon hagyott kis résen át, ahonnét időről-időre ki szoktam meríteni. Mert innét eljut az ember a pincéig, választófala bizony vékonyka lehet, azt akár egy rúgással is be lehet dönten.

Zoltán tudott mindent és meg volt elégedve a látottakkal.

Bezárták megint az ajtót, felmentek a létrán, melyet bent hagytak, rátették a két deszkát s újra betakarták földdel és a medencével.

Zoltán azután a kastélyba is magával vitte a kertészt. Ilyen emberben lehet bízni. Megmagyarázta az ő jelenlétében feleségének és sógorának, mi mindent kell másnap éjjel a legnagyobb titokban a pincelakásba hordaniok, mert harmadnap reggel búcsút vesz otthonától.

Nem is próbálták már marasztalni, erős volt a szándéka; Margit is beleegyezett már, ámbár fájó szívvel, hogy férje beáll honvédnek. Ilyen válságos időben bűn, hazaárulás volna, otthon tespedni, különösen olyan jó vadásznak, amilyen Zoltán volt.

Laci eleinte még erősen tiltakozott ellene. Mi lesz a családból, ha Zoltánt baj érné. Szegény testvére egyedül maradna, mert hiszen öneki még iskolába kell járnia; a hetedik osztályt ugyan most már magánúton végzi, de a nyolcadikba el kell járnia, el kell mennie Pécsre, mondta neki az igazgató, hogy okvetlenül rendes tanuló legyen. Mondom, akkor még le akarta beszélni sógorát; most egy idő óta azonban, mióta látja a hazát környékező veszedelmet, látszólagos, csendes megadással hallgatta Zoltán szavait. Akkor este sem felelt egy szót sem, még kezébe is vette sógorának legjobb puskáját s próbált vele masírozni.

Búcsúzáskor azonban mégis megilletődött és mintha a jóság könnyforrása is megeredt volna. Megölelte Margitot, kezét csókolt neki kétszer is, sógorát is megölelte érzékenyen, szeretettel, úgy hogy ez meg nem állhatta, hogy meg ne kérdezze:

- Téged mi lelt, Laci? Hogy elérzékenyültél. Csak viseld gondját Margitnak és a gazdaságnak. Nagy fiú vagy már, rád bízhatok mindent. Ugy-e bár?

- Ahogy az Isten akarja.

Elváltak egymástól...

III. Veszedelemes kaland.

...Másnap a hajnal kétes szürkületében egy lovas vágat végig Dombos község utcáin. Csak úgy dübörgött a föld a hatalmas mén patái alatt; jaj lett volna annak a kutyának, amelyik lába alá került volna. Ugylátszik, meg is gondolták a dolgot, mert csak tisztes távolból kísérték ugatásukkal a falu végéig. Ott leszállt a lovas, s kantárszáránál fogva vezette paripáját, hogy meg ne terhelje hegynek fölfelé. Fent a hegyen, az ország útja mellett, 15-20 ákácfa bólintó ágaitól fedetten áll a Szent-Margit kápolnája. Ott megállt az ismeretlen vándor.

Balkarjára fűzve a kantárszárát, letérdelt a lépcsőfokra s áhítattal imádkozott.

Talán ennél áhítatosabban még nem imádkoztak ott sohasem, s ennél önzetlenebb imádság még alig szállt az égiek trónusa felé. Azután megsimogatta paripáját, megigazította övét, melyben két pisztolyát tartotta s tovaindult most már gyors ügetésben. Hosszú, hosszú útát kell még ma megtennie.

Mikor a szomszéd falu túlsó határához érkezett, akkor bújt elő a dombok mögül a nap ragyogó képe. Jól végig sepert az égen este a szél, egy felhőcske sem maradt még hirmondónak sem.

Nyolc órakor átlépte Somogy megye határát.

Hosszú, hosszú útát kell még megtennie.

Vértesék kastélyában pedig azalatt reggelihez terítettek. Margit és férje ültek az asztalnál.

- De hol lehet a mi Lacink?

- Hiszen tudod, Gituskám, szokott ő ilyen kirándulásokat tenni. Magával viszi a *Zalán futását* s úgy elmélyed néha, hogy észre sem veszi az idő haladását.

- Lóháton azonban még nem indult ilyen korán sétára. Azt mondják a kocsisok, hogy a Mokányon vágatott el.

- Tudom, lelkem, az az ő paripája.

- Rosszat sejtek.

Eközben levelet hoz be a szobalány. Egy ember hozta a szomszéd Kisfaluból.

A levél Laci kezeírása volt, még az este írhatta hálószobájában. Zoltán kivette neje reszkető kezéből s felolvasá:

Kedves néném és sógorom!

Bocsássatok meg, hogy búcsúvétel nélkül hagytam el őseim kastélyát. Már nem volt nyugtom. Féltettem Margit boldogságát, ha Zoltán elhagy bennünket: inkább én mentem el. Engem nem bilincsel az élethez a családi kötelék; nekem nincs, kiről gondoskodnom. Honfiúi kötelességem a harc mezejére szólít. Éljetek boldogan, szeressétek egymást, s ha nem térnek többé vissza, szenteljete néha egy-egy percet az én emlékemnek is. Isten veletek! *Laci*.

Margit odaborúlt férje keblére és zokogott. Ilyen nagy áldozatot nem várt öccsétől.

- Erős, kemény fiú volt mindig az én Laci öcsém, mondá zokogva, s bár tudtam, hogy szülei után engem szeret legjobban a világon, mégis fáj nekem az ő nagy önfeláldozása. Óh, ha visszajön megint!

Vértes Laci pedig azalatt már messze járt. Nem akarta megerőltetni paripáját s azért közben megpihent. Sok mindent megtudott útközben, amiről addig sejtelve sem volt: hogy a horvátok már a Balaton keleti partvidékein kalandoznak, hogy rettenetesen pusztítanak mindenfelé; hogy maguk a horvát tisztek is kétségbe vannak esve a csöcselékhad vérengzése miatt. Egy öreg paraszt, aki éppen szőleijében foglalatoskodott, azt mesélte, hogy ő maga látta egy horvát tisztnak elfogott levelét, melyben az van megírva, hogy jaj Pest városának, ha néhány nap múlva odaérkeznek. «A mi embereink rettenetesen lopnak és rabolnak - így szólt a levél - naponkint ezer pálcaütést osztatunk ki; de nem használ semmit; maga az Isten sem képes őket visszatartani».

- Ne menjen a ténsúrfi arra, mert a halálfia lesz! - folytatá a paraszt. - Nagy-Kanizsa lakosságát nyárshegyre akarta húzatni Jellasics, a várost porrá akarta égetni, mert néhány részeg katonáját agyonverték ott. Meg is tette volna, de nagyon siet Pestre.

A szomszéd faluban meg a nótárius uram figyelmeztette, ne menjen a Balaton felé, a magyar sereg már úgyis Keszthely előtt halad Székesfehérvár felé. Jobb lesz, ha északnak fordul, különben a halál torkába szalad, 40 ezeren vannak.

De nem hiába mondta nénje, hogy erős, kemény legény volt mindig az ő öccse, nem félt a maga árnyékától. Csak azért is felkeresi a magyar sereget lent Keszthely tájékán. Mokány kibírta. Eleget pihent otthon, nem árt meg neki ez a menetelés s nem is viselte meg a fáradság. Olyan büszkén rakja lábait most is, akárcsak hajnalban; pedig már esteledik.

Még egy állomás, azután pihenőre térnek, tervezgette Laci. Ideje is lett volna már; csend uralkodott szerte a vidéken, csak a szőlőcsősz kelepelője nyelvelt még túlságos búzgalmában. Nem hagyja békében a szellő, mely a Balaton felől fújdogál. Emberi lény sehol sem látható már, csak amonnan a völgyből fel-felcsillanó fénysugárcák hirdetik, hogy közel van már a falu, ahová a jegyző ajánlotta. Ment hát egyenesen a fény irányában.

Egy lankás hegyoldalon haladt lefelé, lépésben kellett mennie. S hogy megrövidítse útját, a gyalogösvényen vezette lovát. A sok vízmosás azonban nagyon késleltette, úgy hogy bizony ráesteledett erősen. Lent a völgyben pedig azalatt szokatlan nagy számban gyűltak ki a mécsék s úgy tetszett neki, mintha mind az ablakban állana. Talán kivilágítást rendeznek! Hogy táncolnak azok a lángok! Tanúja volt egyszer, amint a dombosi temető mellett egy lidérc szökött ki a földből és 3-4 lépésnyire tovalebent. Szakasztott olyan fényszallagok rajzolódnak le ott lent néha. Lám, most meg mintha kis petrence égne! Sajátságos, a tűz körül emberi alakok mozognak; egy, két, három most tíz helyen. Néhány perc múlva húsz helyen.

Észrevette már most, hogy a falu előtt van ez a látvány, a templomnál kezdődik s nagy területen húzódnak végig a csoportok egészen a lankás lábáig.

A gyalogösvény a kocsíútra vezetett s míg ez balra kanyarodott, amaz keresztül szelte a kukoricást. Már nincs messze a síkság; már tisztán láthatta, hogy tábor nyüzsög a szeme előtt.

Nem merte folytatni útját. Hátha igaza volt a jegyzőnek! Inkább visszafordul, ahonnét jött. A kocsíúton biztosabb. Megsimogatta Mokányt, szelíden végighúzta kezét a ló fején, még arcát is oda értette hű kísézője szeméhez. Bocsánatot kért tőle, hogy úgy megfárasztja. Azután felvetette magát hátára és megeresztette kantárszárát. Megnyugodott kénytelenül sorsába. Végre is, gondolta magában, majd csak visszaérkezik oda a szomszéd faluba. Gyorsan távolodott a kellemetlen helytől, a kocsíút merész kanyarulatokban kígyózott felfelé. Lassan-lassan elmaradtak mögötte a tábortüzek.

Egy kanyarulatnál azután az történt, hogy a paripa kinyújtotta a nyakát, megállt és nyerített.

Nem ok nélkül. Egy lovas vágatott lefelé, vele szemközt. Jó, hogy az a sötét felhő, mely az égboltozatnak feléig már felemelkedett kelet felől, eltakarta a holdat, különben nagyon

megijedhetett volna Laci. Mert a közeledő lovas a horvát lovasok színe-java közé tartozott: szerezsán volt. Különösen így este nem valami kellemes találkozás eshetik ilyen ölmagas martalóc alakkal. Hóhérvéres köpönyege a ló hasáig ért; piros sapkája félreecsapva félig eltakarta napbarnított arcát. S ugyancsak fel volt fegyverkezve! Iszonyú hosszú puskája ugyan nem valami könnyen kezelhető lóháton, de annál ügyesebben bánik börtüszőjébe dugott pisztolyaival, meg az oldalán függő handsárjával.

Laci, mikor vagy 30 lépésnyire voltak egymástól, észrevette a hosszú puskát s önkénytelenül pisztolya után nyúlt. A másik gyanútlanul közeledett.

Egy lóhossza választotta el őket, mikor a szerezsán kötelességszerűleg elkiáltja magát horvátul, hogy ki az? S nem kapván feleletet, megállította lovát. A két ló feje már arasznyi távolban volt egymástól, egymásra fújták a párát.

A szerezsán kirántotta pisztolyát, s ha Laci félre nem hajlik, homlokába fúródik golyója; most azonban melléje ugrat ő s egyenesen szívébe röpti golyóját. A horvát csak egyet ordít, azután nagyot nyekkenve lebukik a földre, mire a gazdátlan ló lefelé iramodik a kocsiúton.

Furcsán érezte magát Laci. Lába előtt az első ellenség holtan, háta mögött egy egész tábor élve. Mindazonáltal elhatározta, hogy a győzelem jeléül visz magával valami emléktárgyat, ha mást nem, a horvát handsárját.

Le akart szállni. Fél lába már kint volt a kengyelvasból, mikor lódobogás hallatszott. Ilyenkor kell lélekjelenlét! Sarkantyúba kapta lovát s neki a gyalogösvénynek, amerre jött. Valósággal akadályverseny volt az tüskön-bokron keresztül. Az őrző, melyet a lövés zaja felriasztott, üldözni kezdte. Két lovas vágatott utána.

Most mutasd meg Mokány, mire vagy képes! Szegény állat érezte a veszedelmet, igazán lóhalálában futott üldözői elől. Háta mögött káromkodás, előtte vízmosás, határkő, árok, mesgye és teljes sötétség. Soha ilyen versenyfutás!

Laciban már a kétségbeesés tusái vívódtak. Meg akarta állítani lovát, hogy másodszor is szembenézzen a halállal. Végre is nem parádéra indult; előbb vagy utóbb hal meg, nem határoz. Hanem mikor kiért a kukoricásból s a domb tetejére ért, ahonnét rövid negyed óra alatt a szomszéd faluba érhet, mást gondolt. Szügyébe vágott a paripának, hogy szinte neki is fájts s azután hajrá, mint a szélvész, mint a gondolat repült üldözői elől.

Egy széles árokhoz érkezett. Még ezen át s meg van mentve az élete. Mokány nem sokat habozott; úgy átvette magát rajta, mintha világéletében ebben gyakorolták volna. De a túlsó part lejtős volt s a ló a nagy lendület következtében előre bukott. Nem is kísérelte meg a felkelést, nagyon nehezeére esett volna neki, első bal lába megroppant.

Az üldözők - vagy hárman lehettek - ordítva, káromkodva bukkantak elő a kukoricásból s feltartóztatás nélkül közeledtek.

Lacinak vagy szembe kell szállnia velük, vagy gyalog menekülnie. Körültekintett, sehol semmi búvóhely. Balfelől legelő kezdődött, jobbfelől végtelen tarló nyújtózkozott. Ösztönszerűleg a legelő felé vette útját. Most már nem nagyon bízott a menekülésben; az élethez való ragaszkodás azonban meggyorsította lépteit. Amazok megálltak. Úgy látszik, az árok partján heverő paripát vizsgálgatták, nincs-e alatta a lovas.

Hiszen ha a halálugrás pillanatában nem veszti egyensúlyát s oldalt nem billen, ott maradt volna ő is.

Mikor az üldözők lódobogása egy pillanatra szünetelt, éppen egy itatóhoz érkezett Laci. Ismerte jól az ilyen helyeknek minden csínját-bínját. Minden gondolkozás nélkül kihúzta övéből másik megtöltött pisztolyát, hasra vetette magát a nagy vályúban és várt, mi fog történni. Elhatározta, hogy, aki elsőnek oda dugja orrát, az halállal lakol kíváncsiságáért.

Kellemetlen volt a helyzete. Némileg megnyugtatta az a körülmény, hogy sötét volt. Csak a nyugati égen rezzent meg egy-egy csillag fénye. Fejét a vályúból kiemelve neszelt. A hangos beszéd és lódobogás iránya felé szegezvén tekintetét, úgy rémlett neki, mintha meg tudná már különböztetni az alakokat. Mennél tovább nézte őket, annál biztosabb volt benne, hogy már látja őket. Vagy csak csalódása a szemnek! Nem, világosan látja, hogy alakjuk kibontakozik a homályból. Feléje tartottak.

A végszükségben segítségére jött a hold.

Megszakadt a felhővonulás, nagy szakadék tátongott a hold körül, minek következtében az üldözők világosan láthatták, hogy amit ők emberi alaknak vélték, az gémeskút. Annyi vakmerőséget nem tételeztek fel az üldözöttben, hogy ott rejtőzzék el és szépen visszafordultak, ahonnan jöttek. Előbb azonban megálltak még egyszer az ároknál s kevés idő múlva nagyot durrant az egyiknek pisztolya.

Ez Mokánynak szólt.

Ha nem lett volna olyan sietős Laci dolga, ő maga keresett volna neki nyugvóhelyet. De ilyesmire gondolni sem lehetett. Csak megsímogatta még egyszer az élettelen állatot, igaz könnyet hullatva dermedő tagjaira. A faluban azonban öt pengőt tett le a községházában abból a célból, hogy illően elhantolják hú kísézője hulláját.

Ő maga meg folytatta útját. Most már nem a Balaton felé, hanem fel Székesfehérvárnak, még azon is túl a magyar táborba.

IV. A család becsülete.

Vértes László a Hunyadi-huszárok hadnagya lett s Adony vidékén táborozott.

Jellasics már akkor Székesfehérvárott volt, Roth és Philippovics pedig szintén arra felé tartottak. Ha egyesítik seregeiket, akkor nagy erővel kellett volna szembeszállnia a magyar szervezkedő hadnak. Hogy ez az egyesülés meg ne történhessék, arra Görgeinek volt gondja. Felrendelte ebből a célból Dunaföldvár vidékéről a Hunyadi-ezredet, szervezte a népfelkelők csapatait, tanított, buzdított, lelkesített, ellenőrzött, ahol csak lehetett.

Erős kémvizsgálókat létesített Adonytól dél és kelet felé. Jó messzire tolta lefelé az előőrsöket, hogy az ellenség minden mozdulatáról pontosan értesülhessen s ha kell, Rothék és Jellasicsék közé vágjon.

Vértes hadnagyi vizsgálatának hetedik napján huszonöt százarral a dél felé legtávolabbra eső állomásra volt rendelve, hogy kémlelje az ellenség hadállását.

Estefelé éppen egy malom elé érkeztek, ahol meg is itattak. A molnár jókedvében lehetett, mert feleségével nagy kosár szőlőt cipelt ki a kapúba, a szolgáló meg két kenyeret hozott melléje. Megkérdezte tisztességtudással a hadnagytól, megengedi-e, hogy megkínálja a huszárokat.

- Már hogyan engedném meg?! Csak hadd egyenek, félórai pihenőt adok nekik hozzá.

A hadnagy úr meg azalatt gyalogsétára indult a patak mentében. Magas, levélhullató jegenyék szegélyezték kétfelől a réti utat, melynek fűszálain a nap búcsúsugaraiban ezer meg ezer gyöngyszeme csillogott a harmatnak. Senki sem járt már arra, ilyenkor nincs dolog, nincs munka a réten. Csak a Duna felé szállt olykor egy-egy csapat hamvas varjú.

László gondolataiba mélyedt.

Tudja Isten, hol kalandoznak. Talán szép szülőfaluját varázsolja elő képzelődésének gazdag színjátéka, nemesszívű sógorára gondol, lelkének szárnycsattogásával szeretett nénjét keresi fel; vagy az a két rácskerítés jut eszébe ott a temetőben, hol atyja és anyja nyugosznak s a gyermekkor aranyos ködfátyolán keresztül vezetik lelkét a rég eltűnt legboldogabb napokba, mikor még a Laci és Gitus nevektől volt hangos a Vértes-kastély, mikor becézve simogatták, tejben-vajban fürösztötték őket, kik közül az egyik itt várja a kommandót: Előre! a másik pedig otthon aggódik érte gyengéd testvéri szeretettel.

Eközben jó messzire haladt s eszébe jutott, hogy már vissza is kellene térnie. Éppen meg akart fordulni, amikor vagy harminc lépésnyire tőle egy emberke ugrott elő az egyik jegenye mögül s László felé egy papirost lobogtatva, tánclépésben hátrált, miközben néha olyan közel jutott a patak partjához, hogy könnyen beleeshetett volna. Pedig az a víz jól eláztatta volna. A hadnagy eleinte valami csintalan fickónak képzelte az alakot; részegnek is tarthatta volna kis rosszakarattal. Hanem az az alak következetesen járt el. Mikor látta, hogy a hadnagynak nem akaródzik közelebb jönni, ő ment egy-két nyárfával arrébb s megint egy hirtelen szökkenéssel visszafelé igyekezett. Erre már kíváncsi lett László:

- Állj meg!

Az emberke nem felelt, hanem ahelyett jó magasra emelte a papirost, amiből a hadnagy tisztán megérthette már, hogy ebben a bolond táncban tulajdonképpen az a papiros a fődolog.

- Már meg kell nézmem, - gondolta magában Vértes, - hátha nem igazi bolonddal van dolgom. Végre is kémszemlén vagyok itt.

Hóna alá fogta kardját s utána iramodott. Annak azonban fürgébb volt a lába. Úgy eltűnt a jobbra kanyarodó völgy erdőirtásában, mintha ott sem lett volna. Csak az esti szellő szárnyán egy ideig libegő cédula árulta el Lászlónak, hogy nem álmodta ezt a jelenetet.

Odasietett a cédulához.

Egyik oldalán teleírt levélpapíros volt a rosszabb fajtából. Egy mesterlegény írhatta haza az idegenből. Jelentéktelen üdvözlések voltak rajta a keresztapának, keresztmamának, meg a Jóska sógornak stb.

Másik oldalán sebtében odavetett betűk, összevissza kószált rendetlenségben, ceruzával írva.

Körülbelül ez volt a jelentésük:

«Menjenek a Kérész-Pusztára, az öreg Vértesnél megtalálják az áruló írást a nagy almáriumban.»

László első felindulásában száz darabra tépte a cédulát s odavágta a vízbe.

- Arcátlan rágalom! Nem, az lehetetlen. Engem akarnak gyötörni. Ki volt ez? Mi volt ez? Nem álmodtam? Hol az a cédula, megnézem még egyszer.

A papirosfoszlányok már a Duna felé tartottak, azok el nem árúlják többé a titkot. Szeretett volna menekülni akárhova, csak embert ne lásson. Áruló írás az öreg Vértesnél! Itt van a közelben a Kérész-Puszta? Hol, merre? Meg kell néznie. Hiszen az lejjebb van legalább is öt határral. Meg kell tudnia, micsoda árulásról van itt szó. Talán horvátnak nézték őt, talán a horvátoknál akarták bemártani Vértes Pétert, az ő nagybátyját. Családjának becsülete forog itt kockán. Ezt tisztázni kell.

És László sietett tisztázni a dolgot. Visszament a malomhoz, ahol a huszárok már lóháton ülve várták hadnagyukat. A molnárral beszélgettek.

László odament az öreghez:

- Mondja kérem, merre van innét a Kérész-Puszta?

- A Kérész-Puszta? Hm, aztán minek az a hadnagy úrnak?

- Miért kérdezi? Nem szabad tudnom?

- De éppenséggel jó lesz, ha megtudja hadnagy uram. Jellasich ott rostokolt a minap. Pompás uzsonnát kapott. Azt mondják, nagyon meg volt elégedve, meg is veregette a vállát Péter uramnak.

Laci felpattant a lóra, szalutált s előre vágatott a csapat élére.

A molnár utána kiáltott, hogy csak jobbra tartson mindig itt a kocsíúton lefelé; különben a patak vize jól tudja az utat, mert a pusztá kastélya előtt van a pihenője: egy nagy tó.

Még többet is akart mondani, azonban ennyi is elég volt tájékoztatónak. Az út pora elnyelte a távozókat.

Hiába csóválta fejét a jó öreg molnár, az a hadnagy mégis csak elment oda arra a pusztára.

Nyolc óra lehetett, mikor az említett tóhoz érkeztek, mely tündéri nyugalomban terült a holdnak és csillagoknak pazar fényében. Nád és káka szegélyezte szélein éppen esti mulatságra készültek a békák, hangoltak erősen. Ahol a patak vize csobog bele, az országút felé eső részen, ott nem tetszhetett nekik, inkább a bükkös szélén pontosultak össze. A lódobogás némileg hatott rájuk; különösen mikor a nagy fahídon dübörögtek keresztül.

De még a házbeliek is megijedtek, főképpen mikor várakozásuk ellenére és minden előleges bejelentés nélkül beléptettek a nagy kapún.

A ház ura, aki a félemeletes lakás tornácából szemlélte az átvonulást, - aminek ő gondolta - ijedtében kiejtette kezéből tajtékpipáját. Úgyis reszketett már minden porcikája erre a váratlan megtiszteltetésre. Hálósipkáját kezében lóbálva ment le a lépcsőn, «Hozta Isten»-t rebegni a vendég előtt.

Próbálta is vagy kétszer megkezdeni az üdvözlő szavakat, de nagyon nehezen akart elsúlni a mondat, úgy, hogy a hadnagynak jutott az első szó:

- Görgei táborából jövünk. Ha megengedi a tekintetes úr, beszólnánk egy-két percre.

- Méltóztassék, tessék, no hát, vártam is; kint tágasabb, akarom mondani, bent szélesebb.

Nagyon nehezen beszélt az öreg. Úgy látszik, nagyon hatott rá a megtiszteltetés.

- Mi-i-i-nek-nek kö-köszön-he-he-tem a sze-sze-rencsét?

A hadnagy utasítást adott katonáinak, hogy szálljanak le a lóról s álljanak készenlétben a tornác előtt. Azután bement a házigazdával.

Az ebédlőbe vezették, ahol csibecsontokon rágódott a házigazda egyetlen fia. Összelapított homloka alatt az a nyerges orr és a fejtől szinte derékszögben elálló füle igen kellemetlen hatást tett az emberre, különösen első látásra. László is összeráncolta homlokát, mikor meglátta kedves unokaöccsét, akit akkor látott utoljára, mikor tíz évesek lehettek mindketten.

Összeütötte sarkantyúját s feszesen nézte a két rokont. Ez volt egész köszöntése. Előbb tudni akarta, hányadán van.

Az öreg nagyon előzékenyen keresgélt a költői rendetlenségben álló bútordarabok között, míg ráakadt az egyetlen becsületes székre. Arra tessékelte vendégét, az asztalon álló olajmécset is ide-oda tologatta, miközben folyton azt hangoztatta: Tessék hadnagy úr!

Az meg sem moccan. Bal kezét kardjának markolatára tette, jobbát ökölbe szorította.

- Vértés úr, a magyar táborból jövök. Igaz-e, hogy Jellasich itt volt önöknél, tudni akarom, megbélyegzett házba léptem-e?

A házigazda most már igazán nem tudta hová tologassa az olajlámpát.

- Ó, kérem, semmi az egész. Sohse láttam azelőtt Jellasichot; most sem láttam, azaz hogy láttam, úgy-e fiam, te is tudod, hogy te láttad.

A fiatal Vértésnek csak a füle mozgott, nagyon megijedhetett.

- Kérem, csak úgy betolakodott ide, mint a hadnagy úr, azaz bocsánat, nem egészen úgy. Éhes volt, megették két birkámat, megitták két akó boromat, azután tovább álltak.

- Egyéb semmi sem történt?

Erre már a fiatal is megszólalt:

- De igen, huszonegyeztünk.

- Szamár vagy, fiam, inkább fogd be a szádat.

- Azt a proklamációt akarom, azért jöttem ide: csak hamar idevele, az almáriumban van.

- Érdekes igazán; azért a rongyos papirosért tetszett ide fáradni? Hát mi van azon? Szalonnát pakoltam be nekik, azt az egyet itt hagyták.

Vértes László megcsörgette kardját s úgy összeütötte sarkantyúját, hogy a másik kettő bele-sápadt.

- Nagybátyám, megátkozom önt fiával együtt, elhurcolom a bitófa alá, ha be nem bizonyítja ártatlanságát. Én Vértes László vagyok, önök pedig árulók.

A két rokon most már mosolyogni készült, de nem igen bírták szájuk két szögletét megfelelően alakítani.

- Te vagy az? Te vagy, Laci? - kiálták mindketten s ha nem áll olyan feszesen, még meg is ölelték volna. Így azonban beérték meleg, rokoni kézsorítással. Az öreg megtörölte zseb-kendőjével tar fejét. Kissé beleizzadt ebbe a váratlan rokoni látogatásba.

- Már hogy képzelhetsz olyat, Laci öcsém? Már hogy volnék én áruló? Én már kivénültem a lelkesedésemből, erőm sincsen a kardforgatáshoz, de azért olyat még sem tételezhet fel rólam a világ, hogy az ellenséggel tartok. Hogy fiamat mért nem küldöm, azt kérdezed? Hát hiszen láthatod, nem katonának való. Az első ágyúlövésre megsiketülne, fogfájást kapna, görcs rángatná. Gondoltam magamban, hadd maradjon az csak itthon.

- Bátyám uram, adja ide azt a proklamációt! Sietős a dolgom, tizenkettőre a táborban kell lennem.

Együtt mentek mindahárman a nagy szobába, melynek egyik sarkában állt a pajzsot tartó oroszlánnal díszített, embermagasságú almárium. Egy-két rozsdás kard szégyenkezett ott a vöröshagyma dísztelen társaságában, a másik oldalon pedig egy molyette Corpus Juris, meg vedlett fedelű Páriz-Pápai tetején feküdt az a proklamáció, mely a lázadók elnyomatásáról szólt.

- Ez az! Hogyan került ide? Tegyenek őszinte vallomást, talán nem kell a végletekig mennünk.

- Nem bizony, Laci öcsém, kár volna. Itt van, oda adom, úgy, ahogy kaptam. Mondom, hogy szalonját pakoltam nekik ilyenekbe, ez az egy felesleges volt, azért dugtam ide. Úgy volt-e, fiam?

A fiú ráhagyta, hogy úgy volt.

- Jöjjenek ki velem katonáimhoz!

Olyan erélyesen volt ez mondva, hogy ellenállásról szó sem lehetett. Az ilyen hang engedel-mességet követel.

Megálltak a tornácon, szemben a huszárokkal.

László hadnagy «Vigyázz!» szavára a huszárok mindmegannyi lovasszoborként helyezkedtek el. Merev, marcona tekintetüktől a fiatal házigazda majdnem rosszul lett s ha nem fogja hóna alatt László, még összerogyott volna.

- Az árulás gyanúja nehezedett az én atyafiaimra, - így szólt László messzedörgő hangon huszárjaihoz, - Vértes Péterre és Sándorra. Azért jöttünk ide, hogy megtudjuk az igazat. Kérdezem itt, katonáim előtt, ártatlanok vagytok-e a hazaárulásban?

- Ártatlanok vagyunk, - suttogá mindkettő.

- Esküdjetek meg itt az Isten szabad ege alatt, hogy ebben a tekintetben nem terheli lelketeket bűn!

Öt-hat kínos másodperc után elnyögte az öreg:

- Esküszöm!

A fiú is követte atyja példáját.

A huszárok dörgő «Éljen!»-e reszkettette meg az ünnepélyes csendet. Ekkor László mindkettőt magához ölelte, bocsánatot kért tőlük, hogy alkalmatlankodott s el akart búcsúzni.

- De talán előbb megabakoltatjuk a lovakat, - marasztalta Vértés Péter. - Hosszú az út Adonyig, ki se bírják. A huszároknak is jó lesz kis frissítő.

- Gyere Laci, kocintsunk egyet, - biztatta Sándor is, de annyi hidegséggel, hogy a hadnagynak nem igen jött kedve a maradásra. A katonákra való tekintetből azonban mégis ott maradt, míg megetetik, megitatják a lovakat s maguk is megpihenjenek.

Kilenc óra volt, mikor elindultak a Kérész-Pusztáról.

László még a hídról is integetett rokonainak, sajnálta őket, hogy talán ártatlanul szenvedtek most, talán csak boszú műve volt a meggyanúsítás. A tornácon is integetett egy kéz: az öregnek csontos keze, mely az «Isten veled!» után azonnal ökölbe szorúlt. A kíséző szót már nem hallotta senki, csak a fia. A többi mind színlelés, tettetés volt; őszinte csak ez a három szó volt:

- Ezért meglakolsz, kölyök!

V. Sukorónál.

Keszthelynél még csak ötezren voltak honvédeink, a Velence tavánál már tizenötezerre rúgott a számuk s a háttérben ott emelkedett a felkelők kasza-erdeje.

Jellasicsnak mégegyszer annyi katonája volt. Amazok elkeseredett védelemre, ezek kétségbeesett támadásra készen. Azt hitték, hogy amilyen könnyedén bevonultak Székesfehérvárra, olyan egyszerű sétaút vezet Budára is.

Kissé csalódtak számításukban.

Móga altábornagy nem nagyon bízott ugyan az újonc magyar seregben és Sukoróról Martonvásárra akart visszavonulni; a sukorói templomban tartott haditanács azonban másképpen határozott. A magyar kormány két biztosa felolvasta az országgyűlés végzését, melynek értelmében: az ország elvárja a vitéz hadseregtől, hogy ne a pesti, hanem a zágrábi utat mutassa meg az ellenségnek.

A hadi tanácsban eleinte szinte kiegyenlíthetetlennek látszó nézeteltérés merült fel, Móga már kardját is leoldotta s odavágta az asztalra. Csak Batthyány határozott közbelépésére vette vissza. Kiadta a rendeletet, hogy a sereg harci rendbe álljon fel.

Móga kiadta a rendeletet, hogy a magyar sereg nyugton maradjon, míg a horvátok nem támadnak.

Kezdetben csak az előőrsök ingerelték egymást; reggeltől kezdve tizenegy óráig puffogattak egymásra. Az országút mind a két részén felállított magyar sereg már alig várta, mikor kerül rá a sor.

Megtörtént az is. Jobb szárnyunkat érte a legerősebb támadás. Kemény három órai munkába került, míg Ivánka őrnagy önkénteseinek, a Wasa- és Erneszt-féle zászlóaljainknak, meg a Miklós-huszároknak sikerült a tolnai nemzetőrség segítségével visszaverniök a támadást. Azután jöttek Lovas-Berény felől a megkerülő ellenséges hadak. Ezek is pórul jártak.

A derékhad kezdett működésbe jönni.

Fiatal tüzeink felvontattak egy üteg ágyút egy dombra, célbavették a támadó horvát zászlóaljakat s olyan pusztítást vittek végbe soraikban, hogy kénytelenek voltak négyszer is visszavonulni.

Ötször is jöttek, mert hátul Jellasics várta kartácstűzzel a megfutamodókat; gondolták magukban, mégis csak jobb lesz a mi ágyúink ellen rohanni, mint saját pajtásaiktól szégyenletes halállal kimúlni.

Csakhogy most már gyalogságunk és lovasságunk is segített a tüzeinknek.

László vakmerő bátorsággal vágatott elül. Átugratott az országút mellett húzódó árkon, a többi utána és oldalt támadta az újra előretörtető horvát gyalogságot.

Nem törődtek a szuronyokkal. Az hegyes, a kard azonban élesebb.

Pákozod felé tágasabb, gondolták magukban a horvátok s kezdtek tőlük telhető gyorsasággal hátrálni.

Hagyták volna szaladni.

László azonban nem tágitott. Egy ágyút akartak a horvátok átvontatni egy hídon. Oda vágatott egy századdal. Itt volt az utolsó harc, a legelkeseredettebb küzdelem. Már a hídon voltak a mieink, mikor László lehanyatlott lováról s beleesett az árokba.

Két tolnai nemzetőr akadt rá. Elaléltnan feküdt a sok vérvesztéstől. Nem hallotta már pajtásainak örömujjongását, nem látta a horvátok futását Pákozdra felé. Sötét éj borult szemére, csak vontatott, hosszú szünetekben ziháló melle árulta el, hogy még van benne élet.

A két nemzetőr először is felgombolta a szegény pajtás dolmányát, leoldotta övét és kardját s míg az egyik a szomszéd csermelyből hozott vízzel locsolta, a másik szeretettel hajolt föléje.

- Hadnagy úr, hadnagy úr! Nézzen csak ide, nyissa ki szemét.

Hiába biztatták; csak úgy tetszett, mintha szabadabban lélekezett volna.

Látták, hogy gyors segítségre van szükség. Jöttek éppen egy hordágygyal, ráfektették, betakarták köpönyegével s bevitték Sukoróra, ahol a faluban nem régen letelepedett nyugalomba vonult orvos megvizsgálta sebeit.

Balcombjába fúródott a golyó. Nem volt elég ereje, hogy kárt tegyen a csontban, tehetetlenül kellett a húsba visszahanyatlania. Az orvosnak nehéz munkája volt, míg megtalálta és kivette. A saját házában gyógykezelte, mert ha elhanyagolják vagy nem tartják a sebet tisztán, vérmérgezés támad és akkor menthetetlenül elveszett.

Az orvos unokája, a 13 éves Irénke ült László mellett, mikor nagyatyjának másutt volt dolga. Nagyanyja a szomszéd szobában ápolt két nemzetőrt. Nem volt szabad a honvéd bácsihoz beszélnie, csak vigyáznia kellett rá. S ő olyan szívesen tette ezt. Talán az a bácsi is olyan árva, mint ő.

Negyednap azonban a reggeli órákban még sem állhatta meg, hogy meg ne kérdezze:

- Honvéd bácsi, jobban van már?

László igenlőleg bólintott.

- Itt volt ma két katona, levelet hoztak.

A beteg intett a kis lánynak, mire az beszaladt nagyatyja dolgozószobájába s onnét az asztalról kihozta a pecsételt levelet. László kézmozdulattal jelezte, hogy bontsa fel. Irénke szót fogadott. El is olvasta fennhangon:

Önt a sukorói ütközetben tanúsított vitézségéért ezennel kinevezem főhadnagynak.

Móga, altábornagy.

Nyugodt lelkiöröm tükröződött László arcán. Már nem is feküdt behúnyt szemmel, látni akarta, hogy mások is osztoznak-e örömeiben.

Egyetlen tanúja volt a kis Irén, az vele érzett. Talán még a főhadnagyi rangnak sem örült úgy, mint annak a könnycseppnek, mely az ártatlanság szemében megcsillant.

Ettől a perctől kezdve napról-napra mindinkább javult. Elállt a vérzése; ereje, mely ugyancsak fogytán volt már, lassan visszatért. Egy-egy rózsácska is feltünedezett már a sápadt arcon. Nem is részesült ilyen gondozásban senki; még a székesfehérvári kórházban sem dédelgethették jobban a beteg honvédeket.

Szinte restelte, hogy terhére kell lennie a jó orvosnak. Gondolkozott is, mi módon kímélhetné meg őket. Végre, hosszas kérés után megengedte neki az orvos, hogy levelet irasson rokonainak; de azt kikötötte előre is, hogy elvitetni most nem engedí.

Irénke írta a két levelet, úgy, ahogy László tollbamondta.

Az első testvérének és sógorának szólt. Megírta nekik, hogy a javulás útján van, hogy nemsokára meglátogatja őket, mert legalább 3-4 hónapig nem szabad magát megerőltetnie. Otthon fogja fáradságát kipihenni.

Akár azt is megírhatta volna nekik, hogy jöjjenek érte; úgy sem jöttek volna, mert a levelet, melyet Zalamegyén keresztül szállítottak, útközben elfogták. Meg aztán más okuk is volt otthon maradni.

A második levelet kérész-pusztai nagybátyjának iratta. Hogy túl van már a veszedelmen, hogy nemsokára meg fog válni a sukorói orvos házából. Áldja meg az isten ezt a családot. S lehetséges, hogy hazafelé utaztában meglátogatja őket is, de csak úgy, ha addigra jól megerősödik.

- Soká lesz az még, főhadnagy bácsi, jegyzé meg Irénke; azt mondta az apa, hogy december előtt nem engedjük haza.

*

Ez a levél rendeltetése helyére érkezett és nagy volt a hatása.

Az öreg Vértes kapta kézhez. Este hozta a gyalogpósta s nyomban behívta Sándort az almáriumos szobába, ahol nem szokott más lélek megfordulni, csak ők ketten, meg talán az anyjukom hazajáró lelke siratja itt a család pusztulását.

- Te Sándor, ide figyelj! Laci írt Sukoróról, ahol betegen fekszik. Már jobban van. Én elmegyek, ide hozom őt. Érted?

- De mondtam már múltkor, hogy ki nem állhatom.

- Csend! Úgy lesz, ahogy én mondom. Nekem nagy tervem van vele. Nem is árulom el most, te még elügyetlenkednéd a dolgot. Január elsejéig 60,000 forintot kell fizetnünk, különben kiteszik a szürünket innét. Érted?

- Hm, aztán?

- Szamár vagy.

A fiú igent sunyított.

- Még te is! Hát nem te kerültél annyi pénzembe, hogy ha az egy garmadában volna, megfizethetném az adósság hatodik részét. Paripa kellett neked Fehérvárott, két nevelő, minduntalan 100-200 pengő az adósságodra. Meg az anyád, isten nyugosztalja, mennyi pénzembe került.

- Meg a kártya, - vágott közbe a fiú.

- Mindjárt beragasztom a szádat. Hát arra is költöttem, meg szép lovakra is. Sándor fiam, folytatá szelidebb hangon, ne tegyünk mi egymásnak szemrehányást, viseljük el közösen sorsunkat. Én holnap elmegyek Sukoróra. A Jancsi kocsist viszem magammal. Állítsd össze a rúgós kocsit, ha nem jó a kereke, végy másik kocsiról hozzáillőt; ha féloldalt dülünk is egy kicsit, nem baj. Nem az a fő, hanem hogy a főhadnagy úr itt legyen. Csinálj rendet itt a nagy szobában. Szedd ki a hagymát az almáriumból, hadd akassza oda a ruháját; a kemencéről takaríts le mindent. A leveles dohányt vitesd a pajtába, itt meg fűtess be. Hadd érezze jól magát. Sok pénz az a 60,000 pengő, érted? Az a Kardos, vagy hogy is hívják a Margit férjét, nem hagyja a bőrünkben. Fene gyerek lehet. Az piszkálja őket. Bizonyosan ő diktálta Margitnak a múltkori levelet, hogy gondolok-e az adósságra. Az ember majd megőrül. A horvátok is megbolondultak; Jellasics elszökött, az a Róth tábornok meg, hogy a guta kerülgesse, megadta magát a minap nyolcezer emberrel Ozoránál. Pedig úgy spekuláltam, hogy...

- Befütyültek már annak a tervnek.

- Még hozzá az az eskű!

- Ne izgass, kölyök! Úgy tégy mindent, ahogy meghagytam. Az öreg Páriz-Pápai szótárt dobd a tűzre, ki ne hullasd belőle azt a két levelet!

VI. Lovagias ellenség.

Megvolt a szüret is Domboson; a tengerit is hazahordták, meg a burgonya is legördült már a nagy pincébe.

Ilyenkor van legjobb dolga a cselédségnek. Az egyik a dohány körül foglalatoskodik, a másik a prэшázban sajtol; van, ki a gabonát mázsálja, hogy ha jönnek érte, vihessék mindjárt. Mert most nagy keletje van mindennek; jó áron vásárolják össze a termést.

Mind olyan munka, melynél nem kell nagyon sietni. Este meg éppenséggel kellemesen telnek az órák a pajtában, hol tengerihántás mellett jókedvűen dalolnak a lányok és legények.

Azaz, mit is mondok; ebben az esztendőben inkább búsulva esett meg a tengerihántás. Ott ültek tizenöten-húszan a nagy halom tengerin Vértesék pajtájában, a must is ott kínálkozott a nagy kádban, csapra verve, de nem igen akart megjönni a szokásos jókedv. A piros szemű kukoricát is egész közönyösen dobták félre; ki gondolna most pajzanságra, mikor olyan nagy szomorúság van mindenfelé?

Kardos Zoltán is benézett feleségével a pajtába. Éppen szombat este lévén, a szokottnál többen voltak együtt. Mikor beléptek, néma csend fogadta őket; csak a kisbíró fejezte be rövidesen mondókáját:

- ...Aztán odakötözték mindahármat az asztal lábához s úgy gyújtották rájuk a házat.
- Már mint kicsoda? - kérdezé Kardos.
- Hát instálom, tekintetes úr, a horvátok tették azt Somogyban, a komám izente tegnap a keresztfiammal, aki ide jött kisbéresnek.
- No, csak ne féljenek kendtek. Ide merészkedjenek csak, majd adunk mi nekik!
- Már én nem tehetek róla, félek tőlük! - kiáltott fel egy kis, cinege-hangú lányka a kád mögül.

A ház úrnője más tárgyra akarván terelni figyelmüket, kérte őket, hogy gyűjtsanak rá egy szép nótára.

Hozzá is fogtak tüstént. Más ilyen időkben nem igen jött ajkukra, legföllebb verbunkos nóta. Még Kardos is kontrázott hozzá.

Már a másodikba fogtak, mikor berontott Márton, az öreg kertész, nagy vasvillával a kezében. Nagyot akart mondani, de mikor meglátta a két vendéget, lejebb kezdte:

- Tekintetes uraimék, rajtam volt ma a sor, az éjjeli örökkel strázsáltam az utcákat. Éppen a községháza előtt ólálkodtunk, mikor Kisfaluból lóháton oda vágat a Kovács Peti, aki múltkor is hozta a levelet s elkiáltja magát: Jönnek a horvátok! Azt izeni a jegyző uram Kisfaluból, hogy készüljünk el. Sokat zabálnak, meg aztán hogy visznek is magukkal egyet-mást útravalónak. Éppen ötvenen vannak kerekszámban.
- Majd elbánunk velük! - kiált közbe egy harcias hang. Az urasági kovács volt, aki képzeletben már a nagy pörölyt forgatta.
- Nem, - válaszolá ennek határozott hangon Kardos, - nem bánunk el velük kendtek. Az az én gondom.

Ezután feleségének a fülébe súgott valamit, amitől annak mosoly ült ajkára.

- Márton, menjen csak át a jegyző úrhoz, mondja el neki, amit hallott, ha még nem tudná, s azt is mondja meg neki, tiszteltetem s hogy ne törődjék velük. Ha éppen oda találnának jönni a községházába, küldje csak hozzám, majd én megvendégelem őket. Érti? Azután jöjjön maga hozzám a szobámba.

A tengerihántás abbamaradt. Örege-apraja elszéledt megpróbálni, tudnak-e aludni erre a hírre. Legjobban szerették volna, ha kaszával-kapával fogadhatták volna a fosztogatókat. Mert hogy fosztogatnak, az bizonyos. Hanem akkor jaj nekik! Dombos községe nem engedi a jussát.

Márton megtette, amit meghagyott neki gazdája. Visszatérvén a kastélyba, a dolgozószobában találta Kardost.

- Jöjjön csak, Márton. Dugja zsebre ezt a hat aranybillikomot. Így ni; itt van egy szakajtó, tele vadonatúj húszasokkal, ezt fogja bal kezébe, jobb kezében meg vigye ezt a kis kosarat, melyben feleségemnek ékszerei vannak.

Alig bírta már az öreg a drága terhet. Többet nem is rakott rá, még csak egy drágakövekkel díszített kardot akasztott a nyaka közé.

Ő maga meg az ezüst evőeszközt vette félkezébe, a másikkal meg a fontosabb írásokat markolva, útnak indult a kertbe. Az ember nem tudhatja, hátha mégis...

Egy lélek sem volt már ébren. Észrevétlenül haladhattak fel a titkos helyre, ahol a kertész földre tevén a kincset, lement a létráért s annak segítségével leszállítottak mindent a már ismert helyiségbe.

Egészen nyugodt volt Kardos álma. Talán most aludt először nyugodtan azóta, hogy László búcsút vett a háztól.

Reggel tényleg jelentette a nagytoronyban kémkedésben levő harangozó, hogy jönnek. Torkaszakadtából ordított, hogy már a Szent-Margit-kápolnánál vannak, vagy ötvenen lehetnek, csupa lovas.

Kénytelen-kelletlen Margitnak szót kellett fogadnia; felosont a kertbe, ahol a kertész levezette a pincébe.

Itt nem akad rá senki. Mártonnak is vele kellett maradnia.

Alig telt bele egy óra, már jött a kisbíró s előfutárként jelenti, hogy a horvát uraságok a Vértes-kastélyban fognak tízóraikat enni. Kardos maga nyitotta ki nekik a nagykapút, melyen át hangos beszéddel bevonultak. Nem valami híres legények lehettek. Inkább rablóbandához hasonlított a társaság; csak az elől lovagoló öt embernek volt tisztességes fegyverzete.

Az udvar közepén leugráltak lovaikról, földre terítették piszkos köpönyegüket s kezükbe fogva puskájukat, várták, mit parancsol a kapitány.

A kapitány, nagy prémes sapkával a fején, odalovagolt ötödmagával Kardos elé és kemény hangon szónokolt - horvátul.

Kardos előre tartott két kezét mozgatta jobbra-balra annak jeléül, hogy a horvát nyelv nem-tudása megakadályozza őt a feleletadásban.

Nagyot kacagott a kapitány. Kénytelen volt ennél fogva más nyelven szerencsét próbálni. Igen rossz kiejtéssel németül kezdett beszélni. Ennek a beszédnek pedig az volt a veleje, hogy ők éhesek, hogy gabelfrühstückolni akarnak.

Kardos magyarul felelt:

- Tessék uram, a nagy terembe jönni, in den grossen Saal.

- Bravó, bravó! - mondogatták a tiszt urak.

A legénységnek kint szándékozott terítettetni Kardos a nagy kocsiszínben. Megkérdezte a kapitány urat, beleegyeznek-e.

- Bravó!

Tetszett a dolog a tiszt uraknak; meg is magyarázták azonnal a legénységnek, hogy csak rendeljenek bort, amennyi nekik tetszik. Ha nem hoznak jót, öntsék ki a szemétdombra. Hogy csak egyenek-igyanak tetszés szerint, mert másnapra már Roth tábornok seregével kell egyesülniök. Egyenek egy hétre valót.

Nem is volt ételben, italban hiány. A háziúr mindenekelőtt a legénységről gondoskodott. Ízletetűl - a sorrend be nem tartásával - jóféle tolnai sajtot adatott nekik; úgy látszik, már ettek olyasfélét, mert mikor meglátták, örömjongással köszöntötték: kvargli! Jól csúszott rá a bor. Ebben a tekintetben azonban válogattak. Egyikök - altiszt lehetett, mert a többenél szebb öve volt - németül beszélt az odarendelt tolmáccsal, egy fiatal kocsisal, akit magyar szóra küldtek oda szülei a szomszédos német községből. Ez az altiszt értette meg, mi a kívánságuk. Először fehér bort rendelt, azután vöröset kért, illetve parancsolt. Az, úgy látszik, ízlett neki, mert megisméltették.

Mire megjött a gabelfrühstück, már jókedvük volt s harcias nótázásban adtak kifejezést érzelmeiknek. Attól nem kellett tartaniok, hogy az urakat zavarják, mert hiszen a nagy udvar legeslegvégén volt az ő tanyájuk, mely mögött már a lucernás kezdődött. Jó puskalövésnyire a nagyteremtől.

S vajjon ott mi történt ezalatt?

A háziúr igénybe vette összes udvarlási képességét, amiért nem egyszer barátságos vállvergetésben részesült.

- Herr Kordos, maga derék ember, - mondta neki a kapitány, mikor lepecsételt üvegekben szállította be a jó szegzárdit meg villányit. - S hol van a maga felesége?

- Nincs itthon, kérem szeretettel.

- Aber, Herr Kordos, ne hazudjék! - felelte rá egy másik torzonborz bajúszú horvát.

- Hát a házikisasszony? - kérdezte a harmadik.

- Sohase volt nekem, - felelé nevetve Kardos.

Erre a nevetésre dühbe jött a kapitány s ha nem látta volna, hogy hozzák a csibepaprikást, talán gorombáskodott is volna.

Így azonban megbocsátott egyelőre az előzékeny háziúrnak s rászólt a torzonborz tisztre, aki már a kanalat tartotta kezében, hogy nézze meg a legénységet s adja tudtukra, hogy addig is, míg más rendeletet nem kapnak, maradjanak veszteg ott, ahol vannak.

A tiszt urak hozzáfogtak az evéshez. Minden jó lett volna, csak az nem tetszett nekik, hogy az asszony nincs ott.

- Azonnal hozza ide, Herr Kordos, a feleségét, - ordít fel egy köhögési rohamában a kapitány, - akarom, hogy velünk egyék. Nincs ez megmérgezve?

- Ugyan, ugyan, kapitány úr, mit gondol?

A második tiszt is, meg a többi is iszonyúan köhögött. Már a legfiatalabbnak, aki a kapitánnyal szemben ült, ki is düledt a szeme és csak úgy patakzott a könnye a paprikáscsibére.

Ekkor már megbotránkozott a kapitány. Iszonyúan rávágott öklével az asztalra, úgyannyira, hogy a szegzárdi és villányi üvegek jobbra-balra potyogtak le a földre, mint a részeg emberek. Kardos most már erélyesen rájuk szólt:

- Csend, uraim, különben baj lesz!

- Micsoda? Csend legyen? Hát ki parancsol itt? - rivalt rá a kapitány, miközben kirántotta kardját. A többi négy is követte példáját. - Hallgasson, mert összeaprítjuk itt, mint ezt a paprikást! Hozza ide azonnal a feleségét!

Kardos meghajolt udvariasan, kiment a teremből, egyet füttyent s becsapja maga után a vasajtót.

Abban a pillanatban becsapódott a két utcai és az udvari ablak vastáblája is.

A tisztek ott ültek a koromsötétségben és köhögtek dühükben.

Neki estek azután a vasajtónak mind az öten s Isten igazában kezdtek dörömbölni.

A legénység azonban ebből mit sem hallott, már csak azért sem, mert nagyon távol voltak onnét, másrészt meg odarendelte a jegyző a kocsiszín elé a szomszéd faluból reggel odaérkezett német trombitásokat. Lakodalomra jöttek, hadd muzsikáljanak ezeknek is.

Székkal, karddal verték azután a taktust a tiszt urak, de az sem használt; repültek az üvegek, poharak, az evőeszköz. Mindhiába.

Egyszerre megnyílik a mennyezet s leereszkedik egy égő gyertya. Ezt már hálával fogadták; be is illesztették rögtön az egyik szegzárdi üvegbe. Kicsi fény volt ez annak a nagy teremnek s annak okáért lebocsátottak még kettőt.

Így már tűrhetőbb az állapot.

Nyomban rá hangot hallottak a magasból. A jobboldalú falon mintegy 20 lábnyi magasságban megjelent a házigazda mosolygó arca. Erős, sűrű, dupla drótháló mögött szólalt meg:

- Kérem, tisztelt vendégeim, ne lárμάzzanak, különben kénytelen leszek erősebb rendszabályokhoz nyúlni. Látják azt az öt lövőrést, azon át lövetem le, ha garázdálkodnak. Velem csak szépen lehet beszélni. Üljenek le!

Azok csak néztek s tapogatták a fejüket, mintha tudni akarnák, ébren vannak-e, vagy álmodnak, amely utóbbi nagyon szerencsés véletlen volna most.

- Üljenek le! - hangzott a parancsszó.

Szót fogadtak. Nagyon erélyes hang volt.

- Lakjanak először jól! Túrós galuska is van ott a kis asztalon.

- Parancsszóra enni, már mégis csak furcsa, - gondolták magukban. Megisméltődött a határozott kívánság, minek következtében hozzáláttak az evéshez. Nem nagyon ízlett s némelyest az asztal alá is csúsztattak.

A kapitány volt a legvakmerőbb köztük. Mikor Kardos még rájuk szólt, hogy igyanak a villányiból, kirántotta pisztolyát s odaröpítette a golyót a háziúr felé.

Célt tévesztett.

- Bennem nem tesz kárt, kapitány úr; figyelmeztetem azonban, ha még egyszer elragadtatja magát, ledurrantjuk önt. Látja ott a puskacsöveket?

Ez hatott.

A helyzet igen komikus volt, rájuk nézve azonban annál tragikusabb.

Szenvedélyesen kezdtek fel-alá sétálni. Itt nem segít semmi; ez kelepce; vagy szótfogadni, vagy meghalni, tertium non datur (harmadik eset nincs) gondolták magukban.

Kardos kellemessé akarta varázsolni a fogságot. Lebocsátott nekik egy szivartárcát a kinyitott rostély-ablakocskán.

- Tessék rágyújtani! Kártyát is küldök le mindjárt. Úgy-e bár, tarokkoznak az urak? Sajnálom, hogy nem játszhatunk együtt. Mindjárt leeresztem a francia kártyát. Csak előbb tessék rágyújtani.

Megcselekedték. Jóillatú füst töltötte be a régi termet.

- Kapitány úr, tessék elővenni naplóját s egy kiszakított lapjára írja, amit én diktálok.

Ez már sehogy sem tetszett nekik. Összenéztek előbb, de megegyeztek abban, hogy a kapitány írjon.

- Írjon németül, különben nem érteném meg. Vagy jól van, írjon csak horvátul.

Eszébe jutott ugyanis Kardosnak, hogy a segédjegyző Zágrábban nevelkedett, az majd ellenőrzi.

- Tehát írjon: «Azonnal üljetek lóra, vágtszatok ki ahhoz a kápolnához, amely mellett lejöttünk. Ott várjatok ránk.» Írja alá a nevét, mert ha félreértés keletkezik s nem mennek el a katonák, akkor végük van önöknek. Becsületszavamat adom, hogy sem a legénységnek nem lesz bántódása a faluban, sem önöknek.

A levélkét egy lebocsátott madzaggal felhúzta Kardos, a segédjegyző helybenhagyólag tudomásul vette s a katonák meg fej nélkül szaladtak lovaikhoz s félóra múlva már fenn voltak a Margit-kápolnánál.

A kártya leereszkedett a magasból s Kardos kedvteléssel nézte játékukat. Nagyot kacagott ő maga is, mikor a harmadik játéknál elfogták a kapitány huszonegyesét. A jegyző meg a plébános is hallgatták abból a szomszéd szobából; szinte kedvet kaptak ők is.

Vagy félóra múlva még egy szívességre kérte a háziúr a kapitányt. Még egy levelet kellett katonái után küldenie a kisbíróval. A levél így szólt: «Azonnal induljatok Kisfalun át Ozora felé. Mi is jövünk rövidebb úton utánatok.»

Miután a harangozó jelzé, hogy a horvátoknak már a nyomuk sem látszik, elkérte Kardos a tisztek pisztolyait és kardjait.

A kinyitott ablakon vette át a kívül álló cselédség.

Erre megnyílt az ajtó s a háziúr bemutatta a tiszteknek az ő feleségét, a bírót, meg az esperes-plébánost s egyben meghívta őket barátságos ebédre a másik szobába.

S lassankint megbékültek sorsukkal. Még éjszakára is ott marasztották. Az éjjeli örök strázsáltak az ajtajuk előtt.

Másnap tudatták velük azt a szomorú hírt (nekik szomorú!), hogy Roth tábornok letette fegyverét 8000 emberével Percel és Görgői előtt s hogy ők is elmehetnek.

Előbb azonban polgári ruhába öltöztették őket s a falu pecsétjével ellátott írást adtak a kezükbe, melyben az állott, hogy N. N. horvát urak jó barátságban bocsáttattak el; kéretnek mindazok, kiket illet, hogy szívesen lássák őket ennek a salvus conductusnak erejénél fogva.

Még hálálkodtak is a szíves vendéglátásért.

...A drágaságokat, pénzt és írásokat még fent hagyta Kardos a legbiztosabb rejtékhelyen. Hátha megisméltődik megint ez a komédia!

VII. A jó rokon.

Míg Vértés Péter, a Kérész-Pusztá tulajdonosa, vagy jobban mondva bérlője, eldöcögött felemás ruganyos kocsijával Sukoróra, addig Sándor atyja intézkedése szerint járt el. Leszedte a leveles dohányt a féloldalt dülő vén kemencéről, mely már nagyon lekívánkozott a földre, kisépertette a nagy szobát, kitakarította az almáriumot, hogy Lászlónak legyen hová rakni a holmiját. A vöröshagyma kivándorolt a hajdani mosókonyhába, ahol jelenleg az egerek és patkányok gyülekeznek; néhány régi újság is hevert a hagyma alatt, azokat rögtön a kemencébe dugta. Éppen kapóra jött; volt mivel fűteni.

Az öreg Páriz-Pápaít is oda akarta szállítani, mert atyja úgy parancsolta. Fel is nyitotta még egyszer, hogy utoljára lássa a hajdani sok kínlódásnak ezt az eszközét. Dictionarium Latino-Hungaricum! Ó, milyen keserves emlékek éledtek fel benne ennek láttára! Mikor még a cisztercitáknál nyögött a sok tudománynak terhétől. Hányszor forgatta ezt a szótárt, hányszor átkozta el minden könyvének szerzőjét, még az öreg Franciscus Páriz-Pápaít is, amiért ilyen nagy dictionariumot írt három nyelven.

Pedig milyen tisztos jószág volt szegény szótár! Anno MDCCLXII. készült Cibiniumban.¹

Hol van az a vers, melyet meg kellett tanulnia? Lapozgatott, lapozgatott, végre megtalálta a második rész elején. Hogy kellett azt tudni könyv nélkül!

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Haud secus hic Codex Nativa Vocabula cogit.

Magyarságunkhoz alkalmaztatva:

Méhek gyűjtnek Mézet külömb virágokról
Sok-felé repdesnek míg gyűjtik azokról.
Született nyelvünknek ez a' Könyv Szavait
Igy gyűjtötte egybe, Régi' s Ujabbjait.

Szóról-szóra így tanulta meg hajdanában, de már kevés maradt meg belőle a fejében.

Valamivel előbbre lapozva találkozott a nummorum tabula-val. Nagyon érdekes. Mégis csak kár, hogy nem folytatta tanulmányait. Kezdte sajnálni. S mennél tovább lapozgatott, annál jobban fájt neki a múlt és jelen összehasonlítása. Kezdett elmélkedni azon, mi ő most és mi lehetne, ha tanult volna. Most semmi. Atyja is semmi és senki, mert ez a föld, melyet megmívelnek, nem az övék, még csak a kamatjából sem kapnak (az már elúszott a kártyaadósság fejében). Mikor még édes anyja élt, tíz évvel ezelőtt, milyen más volt itt az élet!

Amint így lapozgatott, egy levélre bukkant, mely a v betű összeragadt lapjai közül kandikált ki.

Kirántotta, végig futott rajta, aztán odavágta a szótárral egyetemben a földre.

- Igen, most semmik vagyunk, még annál is kevesebbek: árulók vagyunk. És az az eskü! Brr, fázom! Befűtök. Jönni találnak nemsokára s az a főhadnagy még meghülne itt. Te kölyök, te! Milyen jó dolga van annak! Főhadnagy lett, szabadságolták most bizonytalan időre, még Isten tudja, mi minden lehet belőle. Hanem csak azért is. Jó lesz még nekem ez a levél. Azért is megmutatom, hogy nagy úr lesz belőlem.

¹ Nagyszeben. Az első kiadás Lőcsén került ki a sajtó alól.

Lehajolt a levélért, visszatette helyére, a nyirkosságtól összetapadt két lap közé s a szótárt - nem dobta a tűzbe. Megkegyelmezett a régi emlékeknek a levél kedvéért. Az almárium alsó fiókjába gyömöszölte be.

Szegény Laci ezalatt fájó szívvel búcsúzott el az orvoséktól. A lelkirokonság, mely ehhez a családhoz fűzte, szinte kínossá tette a tőlük való elválást. Meg is kellett ígérnie, hogy ha felépül s rendben lesz a haza ügye, újra felkeresi őket.

- Vigyázzon magára, főhadnagy úr, - kötötte a lelkére még egyszer az orvos, - még nincs túl minden veszélyen.

- Takarózzék be abba a bundába, főhadnagy bácsi! - kiáltotta utána Irénke, mikor kihajtottak a kapún.

László be is takarózkodott az úgynevezett bundába, mely ruhadarab azonban már régesrégóta nem érdemelte meg ezt a becsületes nevet.

A jobbfelől ülő nagybácsi is biztatta, hogy csak jól takarja be a térdét, meg hogy különösen a megsebesített bal lábát védje.

Elfelejtette azonban megmondani, mivel. És éppen ez a bal láb volt kitéve a szélnek.

A kezdete megjárta volna még. De úgy hat óra felé a sötét felhőtömeg vastag esőcseppeket zúdított rájuk, melyek nem is igen kíváncskodtak le a ruháról. Ahová pottyantak, ott ragadtak. Vagy egy óra hosszat ilyen bevezetésben volt részük. Az igazi eső csak azután következett.

Az utolsó eső volt abban a polgári évben, ennél fogva ki akart tenni magáért a természet. Vödörrel sem önthettek volna különb záport. Jó, hogy annyi folytonossági hiány volt a kocsin, meg hogy olyan nagyon dült ide-oda, mint a bicegő ember; különben, ha benn marad az a sok víz, megfuladtak volna benne.

Lópokrócot is terítették Lászlóra, de az is pókhálószerű volt s talán éppen szúnyoghálónak használták nyáron. Ez sem segített rajta s mire elállt az eső, tetőtől-talpig csurom víz volt.

Könyörtelenség ilyenkor utaztatni valakit. Vértes Péternek azonban már nem voltak jó ismerősei a vidéken s különben is, mondá, nem lehet tudni, másnap nem zuhog-e jobban.

Folytatták útjukat.

A szél gondolt eközben egyet, megfordult s most már északról járta táncát. Olyan fagyos szélnek is kedve kerekedik még táncolni?!

Mi volt a sukorói tűzkeresztelő ehhez a nagy esőhöz képest, mi volt a sukorói golyótánc ehhez a tánchoz mérten?! Gyerekjáték.

Akkor egészen jól érezte magát László, most ellenben úgy didergett, hogy belesápadt. Kezdett reszketni a lába, különösen a bal lába, olyan borzongás futott végig a hátán, hogy majdnem lelökte a kocsiról szomszédját is. Szemepillája már nagyon nehéz volt a meggyengült testnek; becsukódtak; ránehezdedtek a szemre mázsányi súllyal. Nem látott már semmit.

Hallani még hallotta a víz loccsanását, mikor a kocsi belezökkent egy-egy kátyúba; a kocsi káromkodását, ahogy nagyobb buzgóságra serkentette a gebéket s hallotta szomszédja biztatását:

- Mindjárt otthon leszünk.

De nem érzett erőt magában, hogy csak egyikére is feleljen ezeknek a külvilági jelenségeknek; pedig az urambátyámnak nem tetszett az ő nagy hallgatása.

Számtalan akadályon átvergődve, eljutottak végre a Kérész-Pusztára, hol szerencsájukra fűtött szoba várt rájuk

Szép volt a két rokontól, hogy annyira szívükre vették az ő sorsát. Levetkőztették s az ágyába fektették.

Némely ember látszólagosan önzetlen tettének ocsmány önzés a háttere. S annál kellemetlenebb a csalódás, mennél kirívóbb a látszat és valóság közt feltűnő ellentét.

Úgy történt itt is.

Egész éjjel mellette virrasztottak, hideg borogatással enyhítve nagy lázát. Felváltva tették az apa és fiú.

Lászlónak nem volt nyugodt perce. Legnagyobb részt nem is volt öntudatánál. Egész harcokat vívott végig hangos beszéd, kiabálás kíséretében. Fel is ugrott ágyában s ütni készült. Úgy látszik, a nyugalomba vonult nagy ingájú fali óra mozdulatlanságához fűzte látományát, talán óriásnak képzelte. Alig bírta megfékezni Sándor, aki akkor örködött.

Csak reggel felé enyhült valamivel helyzete; a hőség egy fokkal csökkent, ami már nagy különbséget idéz elő a beteg állapotában.

Az öreg odaintette az ágy mellé fiát, azután kerülgette a forró kását.

- Úgy látszik, már jobban vagy, Laci öcsém. Sándor is rosszul volt a nyáron; szakasztott ilyen körülmények közt betegedett meg. Két napig tartott az egész. Förlélmúlhatatlan ez a hideg borogatás; ettől el kell múlnia a láznak. Mondhatom, fáj nekem, hogy éppen most ért utól a nyavalya, mikor hozzánk jöttél; pedig úgy terveztük, hogy egyszer-kétszer jó mulatságot szerzünk neked.

Sándor néha igent bólintott, noha már félig aludt.

- Te vagy egyetlen igaz rokonunk. A többi nem is rokon már. Látod, én szókimondó ember vagyok, megmondom a szemedbe, sógorodat nem szeretem.

A beteg sóhajtva fordult a fal felé.

- Meg sem látogatott még. Te igazi jó rokon vagy. Egészen apád fia (pedzi már!). Szegény bátyám, ha élne! Nekem sem volna most ilyen rossz sorom s nem várna rám ilyen szomorú jövő. Sándor fiam, hozz csak friss borogatást, hogy talpra állítsuk az én lelkem, jó öcsémet. Így ni, úgy-e hogy jól esik, ha szeretettel ápolják az embert? Ki fog engem ápolni, ha egyedül leszek majd? Az vár rám; az egyedüllét keserű sorsa; mert a fiam itt hagy, ha felmondják itt a lakásomat.

László már kezdett részvétellel viselkedni az öreg iránt.

- Talán tudod, hogy január 1-ig kell megfizetnem a birtok árát. Megvallom, eddig soha sem tartottam be a terminust; hiszen azért szakadt most egyszerre az egész a nyakamba. Igen ám, eddig korhelykedtem, kártyáztam, most meg példás életet folytatok. Ha kapnék még egy évi terminust, akkor kijárnám magamnak valahonnan a hiányzó pénzt s rendben lennék. Hozz csak ide kis vizet, Laci inni akar. Úgy-e, szomjas vagy? Kitűnő vizünk van. Van különben itt minden, azért fájna, ha el kellene hagynom ezt a régi fészket. Te Laci, tudod mit, eszközöld ki otthon, hogy még egy évig várjanak a pénzre. Talán kinyitnók a felső ablakot, nagy hőség van itt. Kiigazítjuk a kötelezvényt. Ismered, úgy-e az ügyet?

László bólintott.

- Láttad a kötelezvényt, úgy-e? Nem lehetne rajtam segíteni?

- Majd írok haza; majd megmondom otthon.

- Derék fiú vagy te. Nem innál valamit?

- Nem, pihenni szeretnék.

Hagyták pihenni, jobban mondva nem kínozták tovább. Szabadabban lélegzett megint és remélt. Csak még egy állomással odább. Csak otthon volna már.

Délután emelkedett megint a láz, este már égett egész teste.

S ez a láz megoldotta nyelvét. Megint látományai voltak, melyeket szavakkal kísért. Összefüggéstelen szörnyűséges rémképek.

Harmadnap valamivel jobban lett, a láz kissé csökkent, az éjszakának is jobb reménnyel néztek elébe. Az öreg virrasztott mellette.

Úgy tíz óra tájban elaludt. Csak az álmatlan alvás a jótékony; neki még ez nem adatott meg. Álmodott sokat és mint az izgatott ember általában, beszélt is hozzá.

Azt mondják, bolond, aki elbeszéli álmát s még nagyobb, aki meghallgatja.

Most azonban el kell mondanom, mit álmodott László, azaz mit beszélt álmában:

Vedd - el a medencét, Márton! Jönnék már, hamar bújj be, dugd el a pénzt. A Mokányt is vidd magaddal. Ne félj, ott nem akadnak rád, stb.

S felelevenedett egy darab ifjúsága az öregnek. Ő is ismeri azt a helyet; mikor még otthon volt, leszállt egyszer atyjával. Régen, nagyon régen volt az, talán már nem is igaz.

László feljegy; látszott rajta, hogy szinte örül a valóságnak. Nyomasztó álmom lehetett.

- Öcsém, te arról a pincéről beszéltél álmodban, amely az őzek szállása alatt van. Megvan még az?

- Arról beszéltem? Igen, igen, arról álmodtam. Bolondság igazán. Mikor hallottuk, hogy jönnek a horvátok, hogy rabolnak, pusztítanak, elhatároztuk, hogy elrejtjük ott, ami ezüstünk, aranyunk, meg egyéb drágaságunk van, meg az írásainkat.

- Nem is olyan rossz gondolat. Jó ilyenkor gondoskodni. Az ember soha sem tudja, mit hoz a jövő! Megegett már, hogy az ellenség jókedvében felgyújtott egész falvakat. Ha Isten megsegít s eljöhettek még egyszer közétek, megnézem azt a helyet. Csak te épülj fel mennél előbb... Már nem ég úgy az arcod, hanem azért hozok még friss borogatást. Ezentúl csak én foglak ápolni, a Sándor nem ért hozzá, meg aztán el is küldöm a fehérvári vásárra. Láttad ezt a két gebémet, alig bírják a lábukat, csupa csontváz mindakettő. Most már jól foglak tartani. Annyi tejet iszol, amennyi csak beléd fér; jó húsleveszt főzetek mindennap és lesz gondom rá, hogy mindig legyen friss tojás a háznál. Nem vagy álmos? Talán jó lesz, ha alszol.

Békét hagyott neki végre, aminek nagyon megörült, mert csak úgy zúgott már a feje a sok beszédetől. Jól esett ugyan az az atyai gondoskodás, s szinte fájt neki, hogy olyan keményen bánt velük, mikor huszárjaival itt volt. Hiába, a becsület, a ház becsülete úgy kívánta. Meg aztán a katonának nem is lehet tréfálnia az ilyesmivel. Majd viszonozza szeretettel ezt a nagy szeretetet. Mással nem is lehet meghálálnia.

Az éjszaka percei nagyon lassan múlnak, ha az ember nem alszik. Mintha az idők nagy óramutatója ilyenkor meggondolna minden percenést, melyet előre tesz.

Három óra felé azonban mégis elaludt, s a vidékre nehezedő őszi köd már világos színt játszott ablaka körül, mikor felébredt.

Az ilyen huzamosabb alvás a gyógyulás biztos záloga.

Nem kellett már félnie Lászlónak, hogy ott a párnák közt fog elsorvadni. Érezte, hogy ereiben vígabban csörgedez a vér, hogy szíve már megkönnyebbülten dolgozik. Étvágya is megjött s minden alvás után fokozatos erősbülés érzete támadt benne. Lapot is olvashatott már, nagybátyja lapot rendelt számára. Micsoda élvezet volt azt olvasni!

Saját dicsőségének fénysugarai átmelegítették egész valóját. Megvitatták nagybátyjával a napi eseményeket s jól esett látnia, mennyire csalódott a «jó» öregben. Együtt örültek a baranyai eseményeknek; tizenhat szekérré való lövőszert vettek el az ellenségtől. Jó lesz az nekünk! Pesten tízezer fegyveres várja a parancsot. Székesfehérvár is kitett magáért: kikergették a hátrahagyott őrséget. Legjobban tetszett neki az ozorai fegyverletétel, melynél nagy részük volt az ő földieinek, a tolnamegyei nemzetőröknek. A bécsi események Jellasicsot odaszóították sorompóba. Csak menjen! De azután jöttek a gyász hírnökei. Felszabadultak ellenünk a démonok, a gonosz szellemek; magyar vérben, ártatlan gyermekek, szűzek vérében akartak megfürödni az oláhok. Felizgatták lelketlen vezéreik, hogy most van alkalom rá megmutatni, hogy ők a Populus Romanus dicső utódai. (Azok nem voltak vérszomjasok.) Ó, a zalathnai vérfürdő október 22-én, inkább ne olvasott volna róla László. Úgy fájt neki, hogy szűk szobába zárva kell a legyilkolt kilencszáz magyar szomorú sorsáról olvasnia. Lelketlen izgatók mire képesek! Felidézik a pokol szellemeit, megfélemlítésükhöz azonban nincs erejük.

Tovább nem bírta ki László. Meggyógyult már, erőt érez ismét karjában, neki mennie kell. Ki menjen a haza védelmére, ha ő nem, akit nem fűznek családi kötelékek a tűzhelyhez.

Levelet ír Dombosra, hogy jőjjenek érte azonnal. Haza akar menni, meg akarja őket látogatni, hogy azután újból elinduljon.

Még a schwechati ütközetről is kellett olvasnia a szűk szobában és még valamiről...

VIII. Utastítás szerint.

Megzörrent a haraszt a dombosi kastély mögött. A hegyoldali erdő felől zörren. Korhadtt ágak hevernek szerteszét a földön, nagyon megnehezítik a járást. Soha ilyen szabálytalan erdő!

A tulajdonosának azonban éppen az tetszett, az a regényes állapot. A természet működik ott látszólagos szabálytalanságban. Nem östermelést folytatnak azzal a néhány ezer fával; pusztá passzióból állnak ott.

Micsoda reccsenés ez! Itt óvatosan kell járni, hogy meg ne hallja senki. Nagyon csendes az éjszaka. Az igaz, hogy sötét van, olyan sűrű sötét, hogy markolni lehet. De a golyó sötétben is repül.

Mindjobban közeledik a zörrenés az őzike szállása felé. Szegény állat! Egy idő óta nem hagynak neki nyugtot. Meg is ijedt. Behúzódott egészen házikójának belső termébe. Márton, az öreg kertész teremnek szokta nevezni. S igaza van. Az őzike az. Kitatarozva, behintve egyik felében szalmával, másik részében lombbal. Ott alszik, ahol legjobban tetszik neki. A közeledő neszre felütötte fejét eleinte, de azután lelapult egészen a lomb közé. Úgy félt.

Eszeágában sincs senkinek, hogy őt bántsa. Két alak közeledik ugyan, de azoknak más gondjuk van. Csak úgy tapogatódnak. Az egyik most felsziszeg:

- Teringettét, kellett ez nekem? Most a jobb lábamat is megütöttem. Szinte érzem, hogy vérzik.

- Hallgasson kend! Keresse csak.

Elhallgatott és keresett tovább. A más, úgy látszik, furkósbotja végén pontosította össze egész érzését, azzal nyomoz.

Végre keresztül bukik az első egy nagy kőrakáson.

- Megvan, ez lesz az!

A másik zsebébe nyúlt hamar, kipattantott néhány szikrát a kovából s ő is osztzott abban a nézetben, hogy megvan, amit kerestek. Meg ám! De csak a lejárát.

Nagy erőlködésükbe került, míg elhentergették a köveket s míg használható lett az út a mélységbe. Megnyitották a titkos pince szelelőnyílását. Az első, aki megvérezte volt a lábát s akit kendnek szólított társa, megerősített egy nagy kötelet egy fatörzsön, a másik meg teste köré csavarta a kötélt végét és leereszkedett az ismeretlen világba.

Soká tartott, míg jelentkezett. Az ott fenn fázott, unatkozott és aggódva tekintett maga mögé.

Márton kutyája nyugtalankodott. Nem ugatott, hanem vonított. Határozatlan sejtelmei lehetnek; megérezte talán, hogy valahol baj van, csak azt nem tudta, hol.

A kertésznek sem tetszett a kutya szokatlan viselkedése, fel is kelt ágyából, de nem vett észre semmit. S mikor látta, hogy hópelyhek szállingóznak a sötét éjben, megnyugodva tért pihenőhelyére. Bizonyára ezek a hópelyhek kellemetlenkednek a kutyának; csiklandozzák az orrát.

Két órai munka után jelentkezett a mélységek kutatója:

- Húzzon fel kend!

Az meg teljes erejéből húzta a kötelet. Nehezen ment, de sikerült: a társ kint volt végre az Isten szabad ege alatt. Soká piszmogtak még a befejező, jobban mondva betetéző munkán. Vissza kellett rakni a köveket előbbi helyükre. Megcsinálták a szelelőnyílás tetejét úgy, ahogy volt.

Különben is, gondolták magukban, a hó mindent eltakar. Még azok a felhők is velük tartottak.

- Megtalálta a tensúrfi?

- Meg. Kend megkapja otthon a tíz pengőt.

Azután folytatták az útjukat, ahonnan jöttek. Némileg eltévedtek ugyan, mert az erdőből ott bukkantak ki a falu északi részén, ahol a zsidótemető költői magánya terül el. Ami legalább is egy órai késedelmükre volt, mert az erdőszélen vissza kellett menniök addig a présházig, mely előtt a kocsi mellé kötött lovak álltak.

Nem nagyon bánták a késedelmet. Az egyiknek tíz pengő üti majd a markát, a másiknak hat-ezerszer annyi.

Azért el lehet szenvedni a körútat.

Virradatra már a kerék nyoma sem látszott sehol. A hó mindent eltakar.

IX. Mi volt az öreg Pariz-Pápaiban?

László mindennap várta, hogy sógora eljön érte. Már felépült másodszor is; helyreállt teljesen az egészsége, egy cseppet sem sajnált már a sebe, a láznak híre-hamva sem volt.

Meg is állapotodott nagybátyjával, hogy a kötelezvény határidejét meghosszabbítják egy esztendőre. Majd rábeszéli az otthonlevőket.

Kardosnak a felelete is megérkezett, hogy másnap délben ott lesz érte a kocsi; készüljön az útra. Minden rendben van, csak azt sajnálta, hogy Sándortól nem búcsúzhatik. Éppen most kellett neki vásárra mennie.

Délután összecsomagolta a holmiját, hogy másnap ne kelljen vele vesződni. Körülsétált a szobában, körüljártatta tekintetét mindenütt, nem felejtett-e még el valamit. Biztonság kedvéért kinyitotta még egyszer az almáriumot, még az alsó fiókot is kihúzta.

Ott volt kényelmetlen helyzetében az öreg szótár.

- Hát ez micsoda jószág? Könyv? Ha tudtam volna, bizony olvasgattam volna belőle itt-ott.

Kinyitotta, megnézett egy-egy helyet, meg is próbálta unalmában, tud-e még latinul. Rátette tenyerét a félhasábra, eltakarta vele a latin szöveget s találgatta a szók értelmét. Nagybátyja másutt foglalatoskodott, volt hát érkezése az ilyen mulatságra.

És ráakadt arra a levélre is.

Az aláírása megdöbentette. Jellasics írta alá sajátkezűleg. A tartalma megrémítette, kétségbe ejtette.

- Tehát mégis...

Igen, az ő rokonai, vérbeli rokonai árulók voltak, azaz csak akartak lenni. Jellasics megbízta őket, hogy legyenek hű tudósítói a magyarországi, nevezetesen a dunántúli állapotokról. Hálájáról biztosítva lehetnek.

László visszatette a levelet, begyűrte újra a szótárt abba a fiókba s felegyenesedett s úgy állt ott, mintha meg akarná mutatni, hogy tud ő szobor is lenni. De micsoda szobor! Csak külsőleg az. Sápadt, fehér volt, mint az alabástrom, lelkében pedig a szenvedélyek óceánja dühöngött. Összeráncolt szemöldöke alól villámokat szórt a szeme, szíve úgy dobogott, mintha fellázadt volna a beléje ömlő véráradat ellen.

Ilyen állapotban találta nagybátyja.

- Hát neked mi bajod? Milyen sápadt vagy? Laci, az Istenért, mi lelt?

A fiú csak állt, csak nézett ki az ablakon át.

- Rosszúl vagy, öcsém?

Kint egy fiú szaladt végig az udvaron. Mikor ezt meglátta László, kirohant az ajtón, rákiáltott a fiúra, hogy álljon meg. Az meg annál jobban szaladt, megijedt a hangtól.

- Fiú, itt van egy pengő, állj meg!

Ez már hatott. A fiú bevárta a főhadnagyot, aki valamit súgott neki, amitől az esze nélkül sietett a falú felé.

László bement megint a szobájába, felvette kardját, magához vette pisztolyát s teljes hadifelszerelésbe vágván magát, megragadta kezitáskáját s kiment a ház elé.

Az öreg Vértes megijedt. Nem hiába, rossz volt lelkiismerete. Utána ment, nevén szólította, kérlelte; nem használt semmit. László elfordult tőle s az országutat kémlelte. A cselédség is abbahagyta munkáját, kiállt az ajtók elé, éppen úgy, mint mikor a huszárok jöttek. Mert ez is érdekes jelenetnek ígérkezik.

Félóra múlva jött a kocsi, melyet László megrendeltetett a fiúval. Feltette táskáját, felült s odaszólt a kocsisnak, hogy hajtson lefelé.

Az öreg Vértes, aki szentül meg volt győződve, hogy az ő kedves öccseura megháborodott, odaugrott a kocsihoz, felnyújtotta a kezét.

Most tört ki a vihar:

- Maga áruló, családunk átka, nevem beszennyezője! Takarodjék el innen, mert lelövöm, mint a kutyát. Láttam a levelet; megátkozom magát, meg gonoszlelkű fiát. Mondja meg neki, ez a búcsúszavam, melyet neki küldök.

Pedig az nem is volt olyan messze tőle. Éppen akkor érkezett oda a kocsi, melyen jött. A kocsis még hozzá olyan ügyetlenül húzta meg a gyeplőt, hogy a két kocsi kerékagya egymásba ütközött.

- Itt vagy, te áruló?! - kiáltott rá László. - Január elsején számolunk. Kipusztútok végre innét, ti patkányok. Ezer pengőt levonunk az adósságtokból, az legyen az ápolás díja. Örüljete, hogy fel nem akasztatlak mindjárt.

- Majd meglássuk, úgy lesz-e, - felelte neki ravaszul Sándor, miközben odasandított atyjára.

Az apa megértette fiát. Röhögve fordult az udvar felé az öreg.

Sándor elhajtatott.

X. Csere.

Könnyű útitáskával a kezében halad egy vándor Körmöcbánya felé. Fiatal ember ugyan még, mindazonáltal látszik rajta, hogy megviselte már a gyalogolás. Nem is tréfa dolog, a január fagyasztó hidegében, térdig érő hóban, járatlan ösvényeken át útat törni magának a hegyeken keresztül. Térden alúl érő télikabátja eltakarja ruháját s csak mikor a szél a kabátot elől kettéválasztja, látszik ki alóla a katonanadrág meg a magasszárú formás kordováncsizma.

Ezt az útirányt kellett választania; a rendes országúton most hadcsapatok közlekednek, hol a magyarok, hol az ellenség. Görgei feldunai hadseregét szeretnék kelepcébe csalni Götz, Simunich és Csorich.

Verebélyen arról értesült a mi vándorunk, hogy Aulich Lajos ezredes, Görgei hadteste első hadosztályának parancsnoka, az ő két dandárával felfelé, a bányavárosok felé indult. Aulichot pedig utól kell érnie mennél előbb, még mielőtt komoly ütközetre kerül a sor az ellenséggel. Ameddig lehetett, kocsin ment, itt azonban veszedelmesnek bizonyult a közlekedés fővonalain haladni. Elfoghatnák, ami nagy baj lenne. Nem ugyan az ő személye miatt, hanem fontos családi érdekről van szó: sógorát félti, aki ott táborozik a magyar seregben.

János-réten, ahová estefelé érkezett, már értesült, hogy Aulich Körmöcbányán ütötte fel táborát. Bányászok mondták, akik munkából jöttek haza.

Nem volt nyugta, nem volt érkezése pihenésre, pedig ráfért volna. Megmagyaráztatta magának az útat, felment a Vesztóhegy hátára, ahonnan már tisztán látta maga előtt az egész várost, mely magas hegyektől környezett mély völgykatlanban húzódik északról dél felé, egy része pedig a szemben fekvő két hegyóriás közt húzódik végig. A csendes bányavárosban most szokatlanul mozgalmas volt az élet.

Az országúton őrzjáratok cirkáltak, közben egy-egy lovas vágatott el mellettük: Besztercebányáról, Selmecről kellett hírt hozniok. Különösen észak felé a turóci határ hómezői tarkállottak mozgó embertömegektől. Ott kell résen lenni. Amott ágyúkat vontatnak, közvetlenül előtte a mélységben pedig egy század újoncot tanítanak. Szükség lesz rájuk.

...Hat órát füttyentettek éppen a pénzverőben, mikor Aulich lakása elé ért. Megkérdezte az őrtálló katonától, itthon van-e az ezredes úr?

- Éppen most jött haza.

- Beeresztenek hozzá ilyenkor idegeneket?

- Csak ma jöttünk ide, - felelé az őr, - nem tudom, hogy lesz, mint lesz. Annyit mondhatok az úrnak, hogy fáradt lesz az ezredes úr, mert egész délután fent járt azon a magas hegyen, a János-hegyen, vagy minek hívják, melyen át Turócba ér az ember.

- Aztán miért járt ott az ezredes úr?

- Megnézni a környéket, mert azt mondják, hogy az osztrákok már Mosócon vannak, Götz tábornok vezérlete alatt. Alighanem vereksznük maholnap. Nagyon izgatott az ezredes úr, de azért talán beeresztik az urat.

- Be kell mennem, most mindjárt akarok vele beszélni.

Szerencséjére éppen kijött a folyosóról egy tiszt, aki bejelentette az idegent.

Bebocsátották.

Egyszerűen bútorozott szobába nyitott be a mi vándorunk. Bent az ajtó mellett földre tette kezításkáját, felgombolta télikabátját s feszes állásba vágva magát várta, míg hívják.

Alig félperc múlva kemény hang hallatszott a szomszéd szobából:

- Tessék ide jönni!

Íróasztala előtt ült az ezredes.

- Vértes László főhadnagy vagyok, - mutatkozott be az idegen, - Sukorónál megsebesültem s csak most jelentkezhetem megint.

Ekkor felegyenesedett Aulich délceg alakja, végig simította jobb kezével féloldalt fésült haját, miközben ott felejtette tenyerét a homlokán.

Gondolkozott. S eszébe jutott, amin fejét törte.

- Tolnából való, nemde? Igen, igen, az ön sógora is itt van az első zászlóaljban; éppen tegnap jelentette Zihrer őrnagy, hogy derék katona, nagyszerűen lő; valószínűleg valamelyik vadászszázadba sorozzuk. Beszéltem vele a minap. Önt is szóba hozta. Derék, nagyon derék. És miért jelentkezik ön nálam? Sógorával együtt akar küzdeni a hazáért?

- Ezredes úr, ha száz életem volna, mind kockára tenném szent ügyünkért. Most azonban némi érdek vezetett ide ezredes úrhoz.

- Halljuk, halljuk, tessék helyet foglalni, ide mellém a díványra. Nos, mondja, mi az?

Leültek a díványra s László előadta őszintén, keresetlen szavakban, ami szívét nyomta:

- Ezredes úr, mikor hazánkra törtek a horvátok, én még tanuló voltam.

- Ön szeptemberben tanuló? Azt gondolná az ember, hogy legalább is 24 éves. Folytassa kérem.

- Egy évvel azelőtt meghalt anyám, rá félévvel atyám múlt ki. Végakarata értelmében vette el Kardos nénémet. Házassága ötödik hónapjában már be akar állni honvédnek. Senkink sincs az egész vidéken, a nagy gazdaság gazdátlanul maradt volna. Nem szóltam nekik semmit, egyszer csak eltűntem s megírtam nekik, hogy én mentem el honvédnek. Viselje ő gondját nénémnek és a birtoknak. Megsebesültem, hazatértem, míg megerősödöm és azalatt a sógorom jött ide a kötelességek küzdőterére. Meggyógyultam teljesen; ide jöttem kiváltani a sógoromat, ha ezredes úr beleegyezik. Én is tudok lőni, huszár voltam, de gyalogos is lehetek.

Aulich meghúzta a dívánja mellett a falon csüngő hímezett szalagot s a csengetyűszóra bejött a szolgálattevő tiszt.

- Hívassa ide, hadnagy úr, azonnal Kardos főhadnagy urat.

- Sógorom főhadnagy?

Az ezredes, ki közben szivarral is megkínálta vendégét, elbeszélte, miképpen léptették elő Kardost főhadnaggyá. Aulich meg akart botoztatni engedetlenség miatt egy önkéntest s emiatt az egész század fellázadt. Már-már a legkeményebb rendszabályokhoz akart nyúlni velük szemben, mikor jönnek jelenteni, hogy Kardos hadnagy a század elé állva olyan prédikációt tartott nekik a katonai fegyelemről, hogy mikor beszédje befejeztével megkérdezte: ellenzitek-e még az engedetlen fegyelemsértőnek megbüntetését? - egy hang sem emelkedett a bűnös védelmére. Ezért az erélyes fellépéséért lett főhadnagy.

Hosszú, részletes elbeszélés volt és Kardos éppen a befejezéshez érkezett.

- Főhadnagy úr, önről beszélünk. Nézze csak, ki van itt. Hallom, hogy elhagy minket.

Kardos és Vértes meleg kézszorítással köszöntötték egymást, az ezredes meg folytatá:

- Pedig derék, igen derék katona vált volna önből.
- Miért menjek én el, ezredes úr? - kérde Kardos csodálkozva.
- Sógora úgy kívánja. Cserébe jött ő; talán nem veszünk a cserével semmit.
- Ha mindketten itt maradunk, még jobb lesz. Nekem is van kötelességem hazám iránt, hadd maradjak én is itt.
- Ezredes úr, - vágott közbe László, - szabad sógorommal a szomszéd szobába mennünk, családi ügyekről akarom értesíteni.
- Ha nem nagyon titkosak, itt is közölheti.
- Köszönöm, ezredes úr, még jobban szeretem így.

Azután sógorához állt László, egészen közel, szemébe nézett jósaágos tekintetével s határozott hangon mondá neki:

- Zoltán, neked haza kell menned. Nem is sejtéd, mi történt. Január elsején felszólítottam nagybátyámat, hogy vagy fizessen, vagy hagyja el a birtokot. S tudod, mit válaszolt? Csak ennyit írt: «Nem tartozom nektek egy fityinggel sem, a kötelezvényt beváltottam». Megijedtem. Lementünk este a pincébe Mártonnal, írásainkat össze-visszahányva találtam, a kötelezvénynek nyoma veszett.
- László, hagyd most ezt, majd ha haza megyünk, rendezzük. Van tanúm rá, hogy tartozik. Engedd meg, hogy veled együtt itt maradjak.
- Nem maradhatsz. Erőszakkal távolíttatlak el.

Kardos látta, hogy így nem boldogul sógorával, kérésekre fogta:

- Látod, Laci, egész életemen át fúrdalna lelkiismeretem, ha gyáván visszavonúlnék. Boldogtalan lennék. Milyen édes érzés lesz majd győztes csaták után megpihenni az ősi fészekben! Emelt fővel járhatok én is köztetek. Hiszen az én jó Margitom küldött, az ő képével szívemben kísérem a zászlót.

László kivágta az utolsó ütőkártyát:

- Fiad született a múlt héten. Margit beteg; látni kíván.

Kardos elnémult; egy szava sem volt erre. Aulich beszélt helyette:

- Azonnal menjen, főhadnagy úr, én parancsolom!

A fiatal apa búcsút vett ezredesétől, bajtársaitól, sógorától s másnap útnak indult a hegyeken keresztül kis fiához.

XI. Az utolsó vallomás.

Dermesztő északi szél fújt a turóci fensík felől. Ott állott Mosócon Götz tábornok serege, hogy az alkalmas pillanat elérkeztevel Aulichra csapjon.

A turcseki hősipkás hegytetőkön vadúl kergetőzött a vihar a felkavart hógomolyokkal s mikor utólért egyet-egyed, úgy szertesöpörte, hogy ezer meg ezerfelé szállingóztak a pelyhek.

A faluban vannak az előőrsök; vagy 150 honvéd várja dideregve, nem jönnek-e még. Inkább jönnének már, legalább kimelegednének egy kicsit.

De ezeknek még csak hagyján! Ott fent a hegytetőkön, ott áll elszórtan egy-két őrszem, azoknak még a lelkük is fázik.

Az új főhadnagy, Vértes László is kiment a terep tanulmányozására s ha már a faluban van, megnézi a magaslatokat is. Neki jó ruhája van s ő pihent erő, kibírja.

Nyugodtan halad el a Szent Antal szobra mellett s neki vág a legmeredekebb hegyhátnak. Alig bír megküzdeni a széllel; a talaj sem szilárd, hevesen zihált a melle, mikor felért.

Köröskörül ős fenyvesek szegélyezik a határt; azon a magaslaton azonban csak néhány szál fenyőfa sápadozik.

Vértes körültekint figyelmes szemmel, hol vannak az őrszemek. Szinte örült, hogy nem látott egyet sem. Ilyen időben kár is volna őrt állani.

Egy sziklatömb tövében azonban mégis ráakadt kettőre. Gyors lépésben jártak fel-alá, mellük-höz szorítva a puskát.

Odalép hozzájuk s beszélgetésbe ered velük. Észrevette, hogy az egyik beszéd közben szinte rajta felejtette szemét. Meg is kérdezte tőle:

- Miért néz maga olyan nagyon rám?
- Már hogyan nézném a főhadnagy urat, - felelé az, - mikor olyan ismerősnek tetszik.
- Hová való maga?
- Fejér vármegyéből, a Kérész-pusztáról. Nem Vértesnek hívják a főhadnagy urat?
- De bizony az vagyok.
- Mindjárt gondoltam. Hát már csak én is beállottam honvéddnek. Kocsis voltam ott az öreg úrnál, hogy verje meg az Isten mindkettőjüket.

A másik őrszemet nem nagyon érdekelte a beszéd, arrébb ment a szikla alkotta szöglet felé, ahonnan végig látni az egész fensíkon.

- És miért átkozza maga annyira őket? - kérdezé kíváncsian László.
- Hosszú sora van annak. Ha én azt mind el tudnám mondani! Én hoztam el a főhadnagy urat Sukoróról is. S én voltam az, aki... de inkább nem is mondom.

László biztatta, hogy csak mondja; ráérnek, míg felváltják őket.

A honvéd elkezdte vallomását:

- Nagyon rossz emberek azok. Az öreg most is el-eljár kártyázni s ha ilyenkor haza jön, semmi sincs ingyére. Soha sem káromkodtam én életemben akkorát, ahogy ő szokott. Lehordja a cselédséget és fizetni nem fizet. Egy esztendei béremet síratom nála. Már régen beálltam

volna én is katonának, mikor arra jártak a verbunkosok, de nem eresztettek. Azt mondták mindig, minek menne kend fellázadni, majd meglátja, jobb dolgunk lesz nekünk így. Egyszer, mikor a főhadnagy úr betegen feküdt nálunk, azzal jött hozzám az öreg úr nagy titokban, hogy akarok-e pénzt szerezni. Már hogyan akarnék, mondtam neki. - Hát tudja mit, maga az én fiammal el fog menni...

Ebben a pillanatban végig sivített valami a hótengeren s a honvéd egy jajkiáltás nélkül terült el a földön. Jobb mellébe fúródott a gyilkos golyó.

A főhadnagy nem tudta, mihez fogjon hamarjában. A másik őrszem is oda szaladt; körülnéztek, néma csend mindenütt, csak a szegény honvéd nyögése hallatszott.

Felkapták s hosszú, kínos vergődés után levitték a faluba. A falu felett, a többi háztól vagy ötven lépésnyire állt egy korcsma, oda szállították nagy nehezen s hozzáfogtak a mentés munkájához.

Alig hogy ott vannak, pokoli lárma és puskaropogás reszkettette meg a levegőt; az előőrsök másfél századát meglepte a százakra menő ellenség.

Itt többé nincs menekülés.

Néhányan, kikben nagy volt a lélekjelenlét, elsütötték fegyverüket a minden oldalról özönlő támadókra, azután elfutottak. A többi ott maradt fogolynak. Keserű kenyér!

László megtudta a menekülőktől, hogy ellentállásról szó sem lehet, meneküljön.

Ott hagyta, a jószívű korcsmáros családra bízta a sebesültet és menekült vissza a városba, hírül adni, hogy baj van.

Sötét éjjel volt már.

Másnap hajnalban is sötét volt még; az ellenség ott pihent meg a faluban, az utánuk jövő többi zászlóaljakkal együtt.

Lesz itt haddelhadd, ha ezek összekerülnek. Aulich megfúvatta a riadót.

Körmöcbánya és Turcsek közt van Jánoshegy. Innét rohantak le Aulich honvédei. Már akkor nem fáztak.

Három oldalról szágúldottak, a negyedikről, a balfelől eső fenyvesek felől a tüzérek ágyúi bömböltek.

A lefelé vezető hegyszorosban szuronyszegezve törtek előre ledöntött fenyőfák gátjain keresztül.

Volt dolga a szuronynak, puskaagynak. László elől, ő mutatta az utat. Neki különösen volt oka megtisztítani a völgszorost meg a falút. Az ő áldozata, a szegény közhonvéd ott feküdt a korcsmában. Ha ugyan ki nem dobták még, ha ugyan van még benne élet.

A fehérszíjasok ugyancsak dolgoztak. Hajdani bajtársaik, most ellenségeik álltak szemközt. És most nem volt irgalom.

László az út kanyarulatánál, ahol a hegyszakadék fölött fahíd nyújtózkodik, vakon szágúldott keresztül az ő elszánt csapatával s ott, a fenyvesek tövében befesti az ellenség egy századának vérével a ropogó havat. Egy őrnagyot elfogott.

Azután már nem látott, nem hallott, csak előre, le a falú korcsmájáig. A jobbfelől emelkedő erdőből is ereszkedik le egy csapat honvéd, a vadászok is jönnek utána. S az ellenség hátrál a korcsmáig, még azon is alúl.

Már ott törtet csapatával László a korcsma kerítésénél, mikor egyszerre vad ordítás hallatszik a hátuk mögött. Egy nagy juhakolban lappangott az ellenség egy része. Azok kironتانak rejtekükből, elvágják László csapatát a többtől.

Innét nincs többé menekülés.

Védekeznek, amíg lehet. Soká nem bírták. Lászlónak levágták bal kezéről a mutatóujját. A kis csapatot bekerítik, ő beszalad a korcsmába. Ez volt a szerencséje.

A korcsmáros betuszkolja egy kis kamrába, melynek ajtaja fehérre volt meszelve, mint a konyha többi része és kilincstelenül befelé nyílt.

Bement vele ő maga is és az ajtó elé tolatja hamar a mellette álló rozoga szekrényt. Ott bent volt az ő kis patikája. Bekötözi a sebesült kezét s azután csitítja, rábeszéli, hogy ne mozduljon, mert szép halál vár rá ott kint.

Újabb roham következik. Egy százados² hátraszorítja elszánt csapatával az ellenséget, melynek el kellett hagynia a küzdőteret.

László hallja a diadalkiáltást; nem maradhat többé; ledönti a szekrényt s bár a korcsmárosné elébe állva mindenre kéri, ne menjen el, a szegény honvéd már utolsó pillanatait éli s úgy rémlik neki, hogy mondani akar még valamit.

- Majd azután, mindjárt jövök.

Az üldözőkkel üldöz, a győztesekkel győz s csak azután tér vissza a haldoklóhoz.

Ideje volt.

A honvéd nem tudott meghalni, pedig alig volt benne élet. Az a rettenetes titok tartotta életben.

Mikor László odalépett ágyához, kinyújtotta teljes erejének megfeszítésével jobbát. A főhadnagy megértette. Megfogta mindkét kezével az eléje tartott jobbot, lehajolt a nagybeteghez. Annak az nagyon jól eshetett. Mintha mosolyogni akart volna s szeme még egyet villant, mint a mécs, mikor utolsót lobban. Még ki tudta nyitni ajkát erre a néhány szóra:

- Sándor úrfi ellopta a pincéből az írást; magával vitt engem is oda. Bocsásson meg!

Ajka még mozgott, szeme már becsukódott s a sápadt kéz pár perc múlva jéghideg lett.

Őt is oda temették a többi hős mellé. Nagyon regényes az ő temetőjük a fenyőzúgás és patak-csevegés közepette.

Akinek bűn terhelte lelkét földi útjában, a hősi halál megtisztítja attól.

Ő azonban, szegény, ártatlan volt ebben a dologban. Még a tíz pengőt sem adták meg neki.

² Kemnitzer, aki ott lelte halálát s a körmöcbányai temetőben alussza örök álmát.

XII. Leszámolás.

Az öreg Vértesnek nem volt többé nyugta azon a birtokon. Nyilvánvalóvá lett minden. A tanúvallomások ellene szóltak s minden tagadása ellenére kézzelfoghatóan bebizonyították Dombos esperese és jegyzője, akik a kötelezvény írásánál mint tanúk szerepeltek, hogy ő tartozik azzal a pénzzel; a honvéd sem vitte el titkát a másvilágra. László elküldte írásban a távolból.

Pedig olyan szép most a természet! Az ibolya is előbújt már. A patak mentén levetették gyászruhájukat az égerfák; pompás vörös színben virítanak. Tövében a tavaszi kankalin, sárga virága, meg a szőrös levelű szittyó tarkállanak. Végig sétál mellettük. Nem igen van már érzéke az ilyesmi iránt. Még bosszankodik is, hogy az odvas fűzfa törzsének a végén elő mert tolni egy málnabokor. Már miért nem, mikor a kis madárkáknak úgy tetszett; azok vitték oda a magvát. Nagy jó kedvük van így kora tavasszal a pintyökéknek, meg az ökörszem is vígan bújja a bokrokat. Tiszta a lelkiismeretük.

Vértes elhessegeti őket, követ is hajigál utánuk. Fia is rossz kedvű és ott jön éppen a kapuból, atyja után megy a zúgó patak mellé; ne hallja más, amit mondani akar neki.

Többek közt azt is megmondta neki, hogy a cselédek még az este elhagyják a pusztát; mennek ünnepelni, mert vasárnap lesz a feltámadás napja. Szokatlan nagylelkűség! Még pénteken este eresztik haza s hozzá még mindnyáját egytől-egyig.

Mikor már mind eltisztultak, hozzá fogott az apa és fiú a leszámoláshoz.

Sándor felnyergelte a kese lovat, elvezette a nádas mellé s odakötötte egy törpe fűzfához. Azután visszament az istállóba, kivezette a másik két lovat, befogta az elé a felemás stájerkocsi elé, kihajtott messze dél felé az országútra, ahol a kese várakozott s végignézett az ősi birtokon. Nagyon szép birtok lehetett hajdanában, mikor még kellően megmívelték; de most több azon az ugar, mint a bevetett föld; több dudva terem rajta, mint gabona.

És mégis fáj neki, nagyon fáj, hogy talán utoljára látja. A rossz embernek is vannak szívében gyengéd húrjai; s ha azokon végig száguldozik a fájdalom, azok is éppen úgy megrezzennek, mint a jó embernél.

Teljesen gonosz ember nincs is. Csak nevelni kell, csak bánni kell vele.

Úgy érezte most Sándor ebben a nehéz pillanatban, hogy az ő eddigi életpályája célját tévesztette, hogy neki több jutott a keserűségből, mint amennyi jog szerint egy embert megillet. Mikor még édesanyja élt, akkor sokkal jobb volt, akkor az anyai szeretet kárpótolta mindenért. Igen, ott fenn a nádas előtt, a kereszt azon a dombon hányszor volt tanúja az igazi boldogságnak.

Oda ment fel néha édes anyjával imádkozni. Atyja napokig nem jött, a feleség ott a keresztnél imádkozott férjéért és Sándor olyankor anyjának ölébe hajtva fejét, az ég csillagaiban gyönyörködött. Meg-megsimogatta az anyai kéz, édes jó gyermekemnek szólította, homlokon csókolgatta. Ó az nagy boldogság volt!

Most pedig a kietlenség tanyája volt az a lakás. De csak volt!

Már vérvörös színben játszik a két ablak. Nem a leáldozó naptól.

Milyen irtózatosan vörös az a két ablak. Jól befűtött az öreg. A lángok már nem férnek el a szobában, kitörnek, végignyálják a vakolatlan házfalat, felkapaszkodnak az ereszig. Addig

nyújtózkodnak, míg az is izzóvá lesz, az is lángol. Régi, porhanyós fa, nem sok kell neki. Mindíg odább-odább halad a tűz, már a ház balszárnya lángtengerben áll. Csak néhány sziporka kell még... de nem is kell, a jobbszárnya is ég. A zsuppfedeles istállók néhány pillanat alatt követik a jó példát.

Jó, hogy jött az öreg, már nem bírta Sándor tovább nézni.

Vértes és fia egy percig szótlánul nézték a lángtengert. Még ilyen kivilágítást nem rendezett senki a feltámadás ünnepére.

- Ez is megvolna, - szólt végre az apa a fiához.

- Meg, apám, most mehetünk.

A válás, az örök válás gondolata meglágyította szívüket.

Egymás nyakába borúltak, megcsókolták egymást s még egyszer kezet szorítottak, azután felült az apa a stájerkocsira s örülten hajtott lefelé, dél felé; a fiú pedig felkapott a kesére s vágatott nyugat felé keresztül az ugaron, végig a réteken.

Mikor már jó messze volt, visszatekintett még egyszer; hosszú, méla tekintettel. Nem a tüzet nézte, az hadd égjen, ha édes atyja úgy akarta... hanem a dombot kereste s a dombon a keresztet.

Ott állt a kereszt; a lángtenger oda vetette szörnyű világosságát. Tisztán lehetett látni. Még a kereszt tövében a sír domborulása is észrevehető. Legalább Sándornak úgy rémlett.

Abban a sírban nyugszik az ő édesanyja, az ő volt védőangyala. Ha élne, nem volna ő földönfutó.

XIII. Megbocsátunk.

Nem vágatnak már fújó paripák a harcmezőn, az eke elé fogták újból őket; nem bömbölnek az ágyúk, helyettük a gépek zakatolnak; a puskaropogást a bánatos tilinkó szava váltotta fel.

Vége van a hősök harcának; hazánkra nehéz ködfelhők nehezednek, melyeken át csak lassan-lassan tudott magának utat törni a megengesztelő napsugár.

László is visszatért övéihez. Őt hazaeresztették - tanulni. Olyan gyorsan teltek azok az évek szorgalmas, lelkiismeretes tanulással. Észre sem vették Domboson, mikor egyszerre ügyvédet kaptak Vértes László személyében.

Révész-Pusztát még a sógora adta el részletekben. A környék népe vette meg részenként. Áldás volt az nekik.

Alig ismert rá László a vidékre is, mikor évek múlva arra járt. Mert arra felé kellett mennie Sukoróra azért az ő kedves kis ápolójáért. Elvitte haza feleségnek az új, szép kastélyába, mely az ősi Vértes-kastély nagy kertjének déli végében épült számára.

...Dombos határában van egy erdő, mely a község tulajdona. Tölgyesnek hívják. Félóra járásnyira kezdődik a falutól s azt mesélik az öregek, hogy akadt ott hajdanában haramia bőven. A zsandárok azonban sarkukra hágtak s most nem lakik benne élő lény csak egy öreg, nagyon öreg remete, a ki hosszú, fehér szakállában olyan, amilyennek Mikulást képzelik a gyermekek. Daróc-csuhában, széles karimájú kalapban jár-kelel az erdő rejtekeiben, mint a múlt idők hazajáró lelke. Fehér kampós botjának vashegyével kaparász az avarban, a bokrok között s szinte fél, ha ráakad valami ennivalóra, mert nehéz már neki lehajolnia érte.

Kunyhója mindjárt az erdő elején van, ott állnak legsűrűbben a fák és a hegyoldal hirtelen, szög alakú hajlása ott formálódik legalkalmasabban olyan helyé, ahol ilyen ember lakhatik. Nem kívánczik ki onnét sohasem. Ha éppen találkoznia kell valakivel, ha már nem térhet ki az emberek elől, beszédbe ereszkedik akárkivel, csak hogy fukarkodik a szavakban és ilyenkor mindig felteszi nagy, fekete pápaszemét, mert már nagyon rövidlátó.

A község házán érdeklődtek már iránta. Meg is izente nekik, ha alkalmatlan nekik, elmegy ő más határba; nincs kötve sehová. Nevét is megüzente: Andrásfinak hívják.

Reggeli nyolc órakor mindig ott állt az erdőszélen; a juhászt leste. Jó reggelt kíván neki; azután bemegy megint az ő birodalmába. Meg is állapodtak benne, ha egyszer nem találna ott állni nyolc órakor, akkor legyen szíves, jelentse be: hogy meghalt az öreg remete. Majd csak eltemeti valaki.

...Vértesék kertészének, Mártonnak ablakán kocognak késő este. Megijedt szegény, hogy valami baj esett az uraságnál. Világosságot gyújtott, magára vette az elnyűtt katonaköpenyeg, melyet fiatalabbik urától, az ügyvéd úrtól kapott s kiment nézni, mi a baj.

Kicsi híjja, hogy el nem kiáltotta magát:

- Uram, irgalmazz!

A vén remete állott előtte, akit csak hírből ismert eddig.

- Ne ijedjen meg, kertész uram, szólt a látogató lassan, kimért és felette halk hangon. A Tölgyes remetéje vagyok. A juhásztól hallottam, hogy maga jó öreg ember. Meghallgatja-e kérésemet?

Márton behívta vendégét a szobácskába, leültette az asztal mellé a támlás padra; úgyis már nagyon ingadozott a teste, mint a beteg fenyőfa. Ő maga az ágyon ülve figyelt nagy jóakarattal.

- Lássá, kertész uram, folytatá a remete két karját gyengéden az asztalra támasztva, az én szívem már olyan, mint a kialudt vulkán. Nincs abban egy csepp tűz, egy csepp szenvedély sem. Nem szeretek, nem gyűlölök senkit; senkim sincs e világon és senki sem törődik velem. Csak egyetlen egy kívánságom van.

- Ha majd a falu juhásza, aki ott a Tölgyes mellett legelteti nyáját reggelenként, ha majd ő halálom hírét hozza, akkor jöjjön ki maga az én kunyhómba. Ezt a botomat a juhásznak testálom, adja át majd neki; a kecskebörtarisznyámat pedig magának hagyom. Abban a tarisznyában lesz egy levél, azt adja át a bírónak. Csak ezt akartam mondani. Egyebet semmit. Isten áldja meg!

A kertész marasztalta, hogy pihenje ki magát még egy kevésbé; a remete azonban nem tágított.

Kint az ajtó előtt felemelt a földről két kis gyermekkocsit, azt átadta a kertésznek.

- Soká dolgoztam rajta. Első és utolsó munkám ez. Nagyon nehezen ment, míg össze tudtam róni. Adja át, kérem, az uraságnak. Úgy-e, van mindkét uraságnak gyermeke.

- Egy-egy fiacskája van mindegyiknek; - Kardos úrnak is, meg Vértés úrnak is.

- No jó, éppen jó. Unalmamban csináltam, adja át a két kicsikének. Isten áldja meg!

Elment, amerről jött. Fel a kertnek, a sáncnyereg mellett botorkált el, onnét az erdőcskén fel a legelőre s azután még félórányi útja lett volna a kunyhójáig. Neki azonban öt órába került. Nagyon fáradt volt; alig bírta a Tölgyesig vánszorogni.

Ez az egy elintézni valója volt még az életben. Lelke most már teljesen megnyugodott.

Három napra rá feltűnt a juhásznak, hogy a remete nem áll ott az erdő szélén. Megállította nyáját, hátha csak az időben van a tévedés. Elővette furulyáját is, elfújta rajta egy-két nótát, de a remete még sem jelentkezett. Tovább már nem várhatott, mert délig az itatónál kell lennie a juhokkal.

Mikor már jó messzire volt, még egyszer megállította a nyáját, meghagyta fiának, hogy vigyázzon addig egymaga, míg ő visszajön.

Bement a kunyhóba - a halál tanyája volt az.

Fiát azonnal a faluba menesztette a szomorú hírral, hogy a remete meghalt.

Az első, aki halottnézőbe jött, az öreg kertész volt. Kinyújtotta az ajtónál várakozó juhásznak a fehér botot, ő maga pedig leakasztotta a kunyhóba benyúló faágról a tarisznyát, megnézte van-e benne írás s mikor megbizonyosodott benne, elment vele a bíróhoz.

A bíró felbontotta a borítékot, de csak a külsőt, mert a másodikra az volt ráírva: Vértés Lászlónak.

A címzett nem sejtette, mit izenhet neki a remete a másvilágból. Kíváncsian bontotta fel a borítékot s íme, három írás volt benne.

A legfelsőbb írás az az átkos kötelezvény volt, melyet Vértés Péter az ő őseinek pincéjéből ellopott. Most visszaküldi, bár egyiküknek sincs már szüksége rá. Érdekes, gondolta magában László. Talán megtalálta valahol ez a remete.

A másik írás levél volt, mely a temesvári csata után kelt. Arról értesítik benne az akkor Zágrábban tartózkodó Vértés Pétert, hogy fia, aki az ellenség táborából átpártolt magyar honvédnek, hősi halállal múlt ki.

Ez a levél boldoggá tette Lászlót. Sándor velünk harcolt, Sándor nem áruló! Fogta az egész levélcsomagot, átsietett vele Kardosékhoz, ahol éppen akkor felesége is volt; felolvasta nekik a tudósítást. Mindnyájan megindultan hallgatták.

Margitnak esett legjobban az új hír. Megizente azonnal az esperesnek, meg a jegyzőnek, milyen jó ember lett Sándorból.

Csak azután került elő a harmadik írás.

Pedig az volt az igazi.

Alig olvasható, szaggatott, kúszált írású levél volt, mely így szólt:

Kedves Laci öcsém!

Vezekeltem tíz hosszú esztendőn keresztül bűneimért, jussom volt hozzá, hogy nyugodtan haljak meg. Az én vérem csergedez a te ereidben, tudhatod, hogy nem az ösztökélt gonoszra. Kártyáztam, az tett tönkre. Mikor vagyonom elúszott a kártyán, irigyelni kezdtelek titeket, hogy jó módon éltek; gyűlölni kezdtem környezetemet, ismerőseimet, mindenkit. Azt hittem, hogy az ellenségnél újra meggazdagodhatom. Elhagytam hazámat és keservesen csalódtam Zágrábban. Gazdag reményekkel mentem oda s mint a reménység hajótöröttje tértem vissza - hazámba. Úgy érzem, ezalatt a tíz esztendő alatt, melyet itt töltöttem a természet ölében, megtisztultam bűneimtől. Lelkiismeretem addig mardosott, addig-addig imádkoztam, míg egyszer csak megszállt a nyugalom. Ó, milyen édes a léleknek ez a nyugalma.

Kérdezd meg az egész családot, meg tudnak-e bocsátani sok bűnömért. Azt izenem nekik a másvilágból, hogy már a földön bűnhődtem mindenért. S azt izenem nekik, ha már nem haragusznak rám, írassák fejfámra ezt az egy szót: megbocsátunk.

Vértés Péter.

...A dombosi temetőben nagy márvány kereszt áll, rajta ez az egyetlen, de legszebb szó: Megbocsátunk.